

**T.C.
MELİKŞAH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI**

**OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARIN
EBEVEYNLERİNİN GÖZLERDEN ZİHİN OKUMA VE İLETİŞİM BECERİ
DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

**Hazırlayan
ELİF BİLGE ERTAŞ**

KAYSERİ – 2015

**T.C.
MELİKŞAH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI**

**OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARIN
EBEVEYNLERİNİN GÖZLERDEN ZİHİN OKUMA VE İLETİŞİM BECERİ
DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

**Hazırlayan
Elif Bilge ERTAŞ**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Turna Bengü ÇOŞKUN**

**Eş Danışman
Yrd. Doç. Dr. Esra DEMİRCİ**

KAYSERİ - 2015

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Yüksek Lisans olarak sunduğum “Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Ebeveynlerinin Gözlerden Zihin Okuma ve İletişim Beceri Düzeylerinin İncelenmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlerden atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu beyan ve kabul ederim.

...../...../.....

Elif Bilge Ertaş

KABUL VE ONAY

Psikoloji Anabilim Dalında Elif Bilge Ertaş tarafından hazırlanan “Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Ebeveynlerinin Gözlerden Zihin Okuma ve İletişim Beceri Düzeylerinin İncelenmesi” başlıklı Yüksek Lisans Tezinin Anabilim Dalı standartlarına uygun olduğunu onaylarım.

...../...../.....

Yrd. Doç. Dr. Meryem Yılmaz Soylu
Anabilim Dalı Başkanı

Bu tezi okuduğumu ve tezin **Yüksek Lisans Tezi** olarak bütün gereklilikleri yerine getirdiğini onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Esra Demirci
Eş Danışman

Yrd. Doç. Dr. Turna Bengü Coşkun
Danışman

JÜRİ ÜYELERİ:

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Turna Bengü Coşkun

.....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Esra Demirci

.....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Meryem Yılmaz Soylu

.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun .....
tarih ve .....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Doç. Dr. Mustafa Yüzükırmızı
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

“Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Ebeveynlerinin Gözlerden Zihin Okuma ve İletişim Beceri Düzeylerinin İncelenmesi” konulu tezimi uzun ve yoğun bir çalışma sürecinden sonra tamamladım. Bu çalışmamın psikoloji bilimine ışık tutmasını temenni ederim.

Yüksek lisansa başlamamda tavsiyeleri ile etkisi olan ve bu süreçte yön gösteren değerli hocalarım Doç. Dr. Didem Behice Öztop, Yrd. Doç. Dr. Sevgi Özmen, Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Doğan ve Yrd. Doç. Dr. Meryem Yılmaz Soylu’ ya teşekkür ederim. Tez çalışmam süresince yoğun mesaisi içinde her zaman bana vakit ayıran, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, bu çalışmamı hazırlamamda çok büyük katkısı olan Yrd. Doç. Dr. Esra Demirci ve Yrd. Doç. Dr. Turna Bengü Coşkun’ a teşekkürü bir borç bilirim. Bu çalışmamı hazırlarken bana yön gösteren ve kaynak yardımında bulunan Uzman Psikolog Emel Karakaya’ya şükranlarımı sunarım. Çalışmalarına devam edebilmem için gösterdiğim gayretlere sağladıkları kolaylıklar için mesai arkadaşım Hemşire Selma Bozkurt ve Çocuk Psikiyatri ekibine, çalışmalarım süresince beni destekleyerek yanımda olan annem, babam ve kardeşlerim Burcu ve Burak’a en derin duygularla teşekkür ederim.

Elif Bilge Ertaş

Kayseri, Ekim, 2015

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Elif Bilge Ertaş

Melikşah Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Aile ve Evlilik Psikolojisi Yüksek Lisans Programı

Ekim 2015

Otizm, dil ve iletişim bozukluğu, sosyal ilişki kurmada bozulma ve tekrarlayıcı davranışlar gibi özellikler gösteren hastalıklar grubunda yer almaktadır. Etiyolojisinin henüz tam olarak aydınlatılamamış olması, son yıllarda otizme yönelik ilginin artmasına neden olmuştur. Anne-baba-çocuk ilişkisi, bireyin sağlıklı kişilerarası ilişkilere sahip olması bakımından kilit noktada bulunmaktadır. Bu tezde, konumuz kapsamında incelemeyi planladığımız otizmliler ve sağlıklı çocukların ebeveynlerinin iletişim becerilerinin değerlendirilmesinin hastalık şiddeti ile ilişkilendirilmesinin, otizmin gerek etiyojisi gerekse kliniğinin daha iyi anlaşılması noktasında literatüre katkıda bulunacağını düşünülmüştür.

Bu çalışmaya Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Psikiyatri polikliniğine başvuran, DSM V TR tanı ölçütlerine göre otizm spektrum bozukluğu tanısı alan ve takipli olan çocukların anne babalarından oluşan 30 ebeveyn katılmıştır. Kontrol grubu olarak sağlıklı çocuğa sahip olan ve kendileri gönüllü olan 30 ebeveyn alınmıştır. Depresyon ve anksiyete bozukluğu dahil psikiyatrik eş tanısı olmayan ve herhangi bir psikiyatrik tedavi almayan ebeveynler çalışmada yer almıştır.

Çalışmaya alınan tüm ebeveynlere İletişim Becerileri Envanteri ve Gözlerden Zihin Okuma ölçekleri uygulanmıştır. Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı alan ve takip edilen çocukların otizm şiddeti Çocukluk Otizmi Derecelendirme Ölçeği (ÇODÖ) ile değerlendirilmiştir.

Çalışmamızda OSB'li çocukların babalarının duygu tanıma düzeyleri ile hastalık şiddeti arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı alan ve takip edilen çocukların annelerinin ve sağlıklı çocuğa sahip annelerin gözlerden zihin okuma düzeyleri anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sağlıklı çocuğa sahip annelerin gözlerden zihin okuma puan ortalaması otizmlili çocuğa sahip annelerin gözlerden zihin okuma puan ortalamasından daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı alan ve takip edilen çocukların annelerinin ve sağlıklı çocuğa sahip annelerin duygusal iletişim becerileri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sağlıklı çocuğa sahip annelerin duygusal iletişim beceri puan ortalaması otizmlili çocuğa sahip annelerin duygusal iletişim becerileri puan ortalamasından daha yüksek bulunmuştur.

Sonuç olarak otizmlili çocuğa sahip anne babaların duygu tanıma ve iletişim becerilerinde sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlere göre bozukluklar olduğu, aradaki bu farkın otizm şiddeti ile ilişki olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Otizm, Gözlerden Zihin Okuma, İletişim Becerileri, Çocuk, Ebeveyn.

ABSTRACT

Master's Thesis

Elif Bilge Ertaş

Melikşah University

Graduate School of Social Sciences

Department of Psychology

October 2015

Investigation of Ability of Reading Mind in the Eyes and Level of Communication Skills in Parents of Children with Autism Spectrum Disorder

Autism is considered in a group of disease characterized by disrupted language and communication skills, failure in establishing social relations and repetitive behaviors. In recent years, the fact that its etiology hasn't been fully elucidated has led an increasing attention on autism. The relationship between parents and child plays key role for development of healthy interpersonal relationship by an individual. In this study, it was thought that assessment of communication skills in the parents of children with autism and healthy children and its correlation with disease severity will contribute to literature for better understanding of autism etiology and clinical presentation.

The study included 30 parents of children who were diagnosed as autism spectrum disorder according to DSMV-TR diagnostic criteria at Child and Adolescent Psychiatry Outpatient Clinic of Erciyes University, Medicine school. As control group, 30 parents of healthy children were employed. The parents without comorbid psychiatric diagnosis such as depression or anxiety disorder and those not receiving any psychiatric treatment were included.

All parents included were assessed by using Interpersonal Communication Skills Inventory and Reading Mind in the Eyes scale. In children diagnosed as autism spectrum disorder, Childhood Autism Rating Scale was used to assess severity of autism.

In our study, a significant difference was found between emotion recognition level of fathers of children with ASD and disease severity.

Significant difference was found reading mind level between mothers of children with ASD and those of healthy children. Mean score of reading mind in mothers of healthy children was found to be higher than that in mothers of children with autism.

Significant difference was found in emotional communication ability between mothers of children with ASD and those of healthy children. Mean score of emotional communication ability in mothers of healthy children was found to be higher than that in mothers of children with autism.

In conclusion, it was found that there is impairment in emotion recognition and communication skills of parents of children with autism when compared to those of healthy children and that this difference is associated with severity of autism.

Keywords: Autism, reading mind in the eyes, communication skills, child

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
KABUL VE ONAY	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
1.2. Araştırmanın Problemi	4
1.2.1. Alt Araştırma Problemleri	4
1.3. Tezin Sayıtları	5
1.4. Tezin Sınırlılıkları	5
GENEL BİLGİLER	6
I. OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUKLARI	6
II. İLETİŞİM BECERİLERİ ve DUYGU TANIMA	12
YÖNTEM	23
I. Araştırma Modeli	23
II. Örneklem	23
III. Veri Toplama Araçları	24
A. İletişim Becerileri Envanteri	25
B. Gözlerden Akıl Okuma Testi (GAOT)	26

C. Çocukluk Otizmi Derecelendirme Ölçeği (ÇODÖ)	26
D. Sosyodemografik Bilgi Formu	27
IV. Verilerin Analizi	27
BULGULAR	28
TARTIŞMA	37
1. İletişim Becerileri ve Gözlerden Akıl Okuma	37
2. Otizm Şiddeti ile İletişim Becerileri ve GAOT İlişkisi	40
3. Sosyodemografik Veriler	41
SONUÇLAR	44
KAYNAKÇA	47
Ek – 1 Özgeçmiş	59
Ek – 2 SOSYODEMOGRAFİK BİLGİ FORMU	60
EK-3 İletişim Becerileri Envanteri Örnek Soru Maddeleri	62
EK-4 Gözlerden Akıl Okuma Testi Örnek Soru Maddesi	63
EK- 5 Çocukluk Otizmi Derecelendirme Ölçeği (ÇODÖ) Örnek Soru Maddeleri	64
EK-6 Gönüllü Bilgilendirme Formu	65
Ek-7 HASTA ONAY FORMU	67
EK- 8 SAĞLIKLI GÖNÜLLÜ ONAY FORMU	68

KISALTMALAR

AS	: Asperger Sendromu
ÇODÖ	: Çocukluk Otizmi Derecelendirme Ölçeği
DSM	: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Psikiyatride Hastalıkların Tanımlanması ve Sınıflandırılması)
GAOT	: Gözlerden Akıl Okuma Testi
OSB	: Otizm Spektrum Bozukluğu
Yİ	: Yürütücü işlevler
ZK	: Zihin Kuramı

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Otizmin DSM-V Tanı Ölçütleri.....	9
Tablo 2: Otizm açılımı kapsamında bozukluk için ağırlık düzeyleri	10
Tablo 3: Otizimli çocuk- sağlıklı çocukların yaş ve cinsiyet karşılaştırması	28
Tablo 4: Otizimli çocuk- sağlıklı çocukların anne yaş, anne eğitim ve çalışma durumu karşılaştırması	29
Tablo 5: Otizimli çocuk- sağlıklı çocuğa sahip ailelerin gelir karşılaştırması.....	30
Tablo 6: Otizimli çocuk- sağlıklı çocuğa sahip ailelerin evlilik süresi karşılaştırması ...	30
Tablo 7: Otizimli çocuk- sağlıklı çocukların baba eğitim ve yaş karşılaştırması.....	31
Tablo 8: OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların otizm şiddetinin ebeveynlerinin gözlerden zihin okuma düzeylerine göre incelenmesi	31
Tablo 9: OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların otizm şiddetinin ebeveynlerinin iletişim becerileri düzeylerine göre incelenmesi.....	32
Tablo 10: OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların ebeveynleri ile sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlerin gözlerden zihin okuma düzeyleri arasındaki farkın incelenmesi	33
Tablo 11: OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların ebeveynleri ile sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlerin iletişim beceri düzeyleri arasındaki farkın incelenmesi	34
Tablo 12: OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların ebeveynlerinin gözlerden zihin okuma ve iletişim beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.....	35

GİRİŞ

Günümüzde tıp ve teknoloji dünyasındaki gelişmeler pek çok hastalığı aydınlatabilmiş ve tedavi konusunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Ancak tüm bu gelişme ve ilerlemelere rağmen henüz nedeni belirlenememiş hastalıklarda vardır. Tam anlamıyla tedavi edilemeyen hastalıklar tıp dünyasının ilgi alanı olmaya devam etmektedir. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) bu anlamda dikkat çeken konulardan biridir. Uzun yıllar önce keşfedilmiş olmasına ve çok çeşitli alanlarda çalışmalar yapılmış olmasına rağmen Otizm Spektrum Bozukluğu' nun nedeni henüz tam olarak aydınlatılamamıştır.

Otizmli çocuklarda görülen en belirgin kısıtlılık alanı dil kullanımıyla ilgilidir. Bu çocuklar dilin kullanımında, sözel iletişimi kendiliğinden başlatma ve sürdürme ile ilgili becerilerde güçlükler yaşarlar. Otizmli çocukların konuşma özellikleri, dil gelişimleri, yaşlıları olan normal çocuklardan farklı bir tablo çizmektedir. Konuşmaya başlama farklı yaşlarda gerçekleşebilir. Ancak genellikle ilk kelimelerini beş yaş civarında söylemeye başlarlar. Bazı otistik çocuklar konuşmaya normal yaşlılarıyla aynı zamanda başlayabilirler ancak daha sonradan bildikleri kelimeleri kullanmayabilirler (Korkmaz, 2000).

Duygular ve ifadeleri, bebeğin dil ediniminden önceki, anne ile baba arasındaki ilk iletişim araçlarındandır (Dursun, 2007). Yüz ifadeleri aracılığıyla duyguları fark etme, yorumlama ve ifade etme becerisi bebeklik döneminde gelişmeye başlamakta, çocukluk dönemi boyunca da gelişim devam etmektedir. Erken ergenlik döneminde ise bu becerilerin bir yetişkinde görülmesi beklenen seviyeye ulaştığı düşünülmektedir (Custrini ve Feldman, 1989; Egan vd., 1998). Otizmli çocuklara bakıldığında, duyguların anlaşılması ve ifade edilmesi ile ilgili güçlükler yaşamakta başkalarıyla empati kurmakta zorluk çekmektedirler (Yazgan, 2005). Bu durum, zihin teorisinde, Otizmli çocuklar başkalarının zihinlerini ve zihin durumlarını (istek, inanç ve bilgi) anlamakta zorluk çekmektedirler ve bu eksiklik onları toplumsal etkileşim gerektiren durumlarda kendi davranışlarını etkilemektedir şeklinde açıklanmaktadır (Baron-Cohen, Tager-Flusberg ve Cohen, 2000).

Kişilerin aklından geçenleri, duruma, ortama, olaylara ve duyguya göre anlayabilme ve bu bilgiye göre kişinin davranışını düzenleyebilmesi, sosyal ilişkilerin devamlılığı açısından önemlidir. Başkasının aklından geçenleri anlama becerisinin gelişmediği durumlarda; kişinin davranışlarına uygun anlamı yüklemek ve içinde bulunulan sosyal ortamı anlayabilmek güç bir durumdur. Bu süreçleri anlamaya yarayan zihin okuma becerilerinin otizmlili bireylerde eksiklikler olduğu bilinmektedir (Baron-Cohen, Leslie ve Frith, 1985).

Otizmlili bireylerin ebeveynlerinin ve sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlerin empatik eğilimlerinin ve zihin okuma becerilerinin karşılaştırıldığı bir çalışmada, normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin gözlerden zihin okuma becerilerinin otizmlili çocuğa sahip annelerden daha iyi olduğu bulunmuştur. Empatik eğilimler açısından ise iki grup arasında anlamlı farklılık gözlenmemiştir (Girli ve Tekin, 2011).

OSB’de yer alan çocukların zihin okuma becerilerinin değerlendirilmesine ilişkin araştırmalar dünyada sıklıkla yapılırken, Türkiye’ de Otizm Spektrum’da yer alan bireylerin ve ailelerinin zihin okuma becerilerinin değerlendirilmesine ve zihin kuramı becerilerinin öğretimine ilişkin olarak yapılan araştırmalar sınırlıdır. Bununla birlikte OSB’li çocuklar ve anne babalarının iletişim becerilerine dair az sayıda çalışma bulunmaktadır.

Çalışmamızda, OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların anne ve babalarının duygu tanıma ve iletişim beceri düzeylerindeki farklılıkların olup olmadığının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya katılan ebeveynlerin duygu tanıma düzeyleri gözlerden zihin okuma testi ile değerlendirilirken; iletişim beceri düzeyleri iletişim becerileri ölçüm aracıyla değerlendirilmiştir. OSB’ li çocukların hastalık şiddeti ÇODÖ (Çocukluk Otizmi Derecelendirme Ölçeği) ile değerlendirilip, ebeveynlerinin duygu tanıma ve iletişim becerileri ile ilişkilendirilmiştir.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların anne ve babalarının duygu tanıma ile iletişim beceri düzeylerinin incelenmesidir. Bununla

birlikte otizm şiddeti ile ebeveynlerin iletişim becerileri ve duygu tanımlarının arasında ilişki olup olmadığının araştırılmasıdır.

Anne-baba-çocuk ilişkisi, bireyin sağlıklı kişilerarası ilişkilere sahip olması bakımından kilit noktada bulunmaktadır. Bu tezde, konumuz kapsamında incelemeyi planladığımız otizmlili ve sağlıklı çocukların ebeveynlerinin iletişim becerilerinin değerlendirilmesinin, OSB'nin etiolojisinin aydınlatılması noktasında literatüre katkıda bulunacağını düşünülmektedir. Anne-babaların bebekle kurdukları ilişkiler, nitelik açısından farklılık göstermektedir. Anneler, bebeğin bakımı ile ilgilenmelerinin yanı sıra onlarla daha fazla konuşurlar ve daha sakin bir etkileşime girmektedirler. Babalar ise daha çok bebeği tutma, onunla oynama gibi davranışlarda bulunup iletişimde önemli bir süreci sağlarlar. Yapılan araştırmalarda eşinin hamilelik sürecini ve bu süreçte birlikteliği paylaşan, doğumdan hemen sonra bebeğini kucaklayan ve göz teması kuran babaların bu olayları gerçekleştirmeyen babalara göre iletişimlerinde daha güçlü bir bağla etkileşim kurduklarını ve güçlü bir baba-çocuk ilişkisinin oluşumuna olumlu katkılarda bulunduğu vurgulanmaktadır (Ekşi, 1999).

Alan yazını incelendiğinde örnekleme annelerin dahil edildiği birçok çalışma bulurken babaların dahil edildiği çalışmaların sayısı oldukça azdır. Babaların bu süreçteki önemi günümüzde yeni fark edilmeye başlanmıştır. Çalışmamıza babaları da dahil ederek, iletişim becerileri ve duygu tanımlarının incelenmesi ve otizm şiddeti ile ilişkilendirilmesi ile babaların hastalığın etiolojisine olan katkısının incelenmesi amaçlanmıştır.

İletişim becerileri daha ayrıntılı ele alınması amacıyla üç alt alanda ele alınarak zihinsel, duygusal ve davranışsal beceriler olarak incelenmiştir. Anne babalarının yalnızca sözlü iletişim becerilerinin değil çocukla kurduğu duygusal ve davranışsal becerilerinin onların gelişimine olan etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Kanner ve Lesser (1958) yaptıkları bir çalışmada, otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin, kişilerle karşılıklı konuşmalara katılmadıkları ve bilgiç tavırlar takındıklarını bildirmişlerdir. Bu ebeveynlerde ve yakınlarında bazı dil sorunları (gelişimsel dil gecikmesi, pragmatik dil kusurları ve standart sözel akıcılık ve okuma testlerinde zorluk) tespit edilmiştir (Kadak, 2001). Anne ve babaların bu becerilerindeki güçlüklerin, otizmin derecesini ne derece etkilediği dikkat uyandıran bir konudur. Alan yazınında ebeveynlerin iletişim becerileri ve duygu tanıma düzeyleri ile hastalık şiddeti arasındaki ilişkinin incelendiği bir

çalışma bulunmamaktadır. Çalışmanın sonuçlarının bu noktada ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkinin niteliğinin çocuğun sosyal ve bilişsel gelişimi açısından ne derece önemli olduğuna ilişkin bilgi vereceği düşünülmektedir.

Otizmlı çocuğa sahip anne babalara dönük çalışmaların önemli bir boyutunu da psikolojik danışmanlık uygulamaları ve ana-baba eğitim programları oluşturmaktadır. Girli' nin (2002), engelli çocukları olan ailelere yönelik yaptığı çalışmada, eğitim sonrasında eğitim öncesine göre ana babaların depresyon düzeyinde azalma, benlik saygısı düzeyinde artma görülmüştür. Benzer şekilde otizmlı çocuğa sahip ebeveynlere ve çocuğu risk grubunda bulunda ebeveynlere uygulanabilecek bir iletişim becerileri eğitimi, evde çocuklarıyla boş zamanlarında kullanabilecekleri çocuğun dil gelişimine katkıda bulunan oyun terapisi eğitimi sayesinde ebeveynlerin becerilerine olumlu katkılarda bulunulabilir. Sonrasında geliştirilecek bir eğitim programı ile ailelerin pratik yaşamda kullanabilecekleri eğitim tekniklerin öğretilmesi ile çocukların dile ve bilişsel gelişimine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Problemi

OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların ebeveynleri ile sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlerin iletişim becerileri ve duygu tanıma düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.1. Alt Araştırma Problemleri

1. Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı alan ve bu tanı ile takip edilen çocukların otizm şiddeti ebeveynlerinin gözlerden zihin okuma düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

2. Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı alan ve bu tanı ile takip edilen çocukların otizm şiddeti ebeveynlerinin iletişim beceri düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

3. Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı alan ve bu tanı ile takip edilen çocukların ebeveynleri ile sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlerin gözlerden zihin okuma düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?

4. Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı alan ve bu tanı ile takip edilen çocukların ebeveynleri ile sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlerin iletişim beceri düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?

5. Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı alan ve bu tanı ile takip edilen çocukların ebeveynlerinin gözlerden zihin okuma ve iletişim beceri düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.3. Tezin Sayıtları

Araştırmanın örneklemini oluşturan bireylerin kendilerine uygulanan ölçekleri samimi olarak doldurdıkları, yanıtların onların gerçek düşüncelerini yansıttığı varsayılmaktadır.

1.4. Tezin Sınırlılıkları

Araştırmada elde edilecek veriler ebeveynlerin ölçeklere ve kişisel bilgi anketine verdikleri bilgiler ile sınırlıdır.

Bu araştırma Kayseri ili Çocuk ve Ergen Psikiyatri Polikliniğinde OSB tanısı alan ve takip edilmekte olan çocukların ebeveynleri ve sağlıklı çocuğa sahip ebeveynler ile sınırlıdır.

Araştırmada OSB tanısı alan çocukların ebeveynleri ile sağlıklı çocuğa sahip ebeveynler arasında sosyo-demografik veriler açısından birebir eşleme yapılmamıştır.

GENEL BİLGİLER

I. Otizm Spektrum Bozuklukları

Otizm, dil ve iletişim bozukluğu, sosyal ilişki kurmada bozulma ve tekrarlayıcı davranışlar gibi özellikler gösteren hastalıklar grubunda yer almaktadır. Otizm tanımlandığından günümüze kadar hastalığı daha iyi tanımamıza yardımcı olacak birçok yenilik meydana gelmiştir.

Otizm, bir hastalık olarak ilk kez 1943 yılında Amerikalı çocuk psikiyatristi Leo Kanner tarafından tanımlanmıştır. Bu çalışmada klinik değerlendirmesi yapılan 11 çocukta; insanlarla ilişki kurma güçlüğü, zamirlerin tersten söylenmesi, ekolali ve rutin dışı davranışlara direnç saptanmıştır (Kanner, 1943). Kanner'dan önce duygusal olarak garip veya zekâ geriliği olduğu düşünülen çocukların aslında otistik olduğu fark edilmiştir; örneğin Uta Frith (1989), Bonnaterre'in (1800), yazımlarında geçen "Aveyron'lu vahşi çocuk" olan Victor'u otistik olarak değerlendirmiştir. Kanner, otizm ve şizofreni terimini Bleuler'den almıştır (Bleuler, 1911); Yunanca'da autos (kendi) ve ismos (durum veya harekete ait bir ek) kelimelerinden meydana gelen otizm sonraki yıllarda da kullanılmıştır (Atasoy, 2002). Rutter (1978), dil ve dil gelişimi bozukluklarının tanı kriteri olarak kullanılması gerektiğini belirtirken, Kanner ve Eisenberg (1956) sosyal etkileşimde bozulma ve aynılıkta ısrar etme durumunun tanı kriteri olarak kullanılmasını gerekli bulmuşlardır.

Günümüzde tanı kriterleri olarak Amerikan Psikiyatri Derneği (2013), tarafından revize edilen DSM-V (Psikiyatride Hastalıkların Tanımlanması ve Sınıflandırılma) kriterleri kullanılmaktadır. Psikiyatrik sınıflama sistemine göre ise otizm; çocukluk çağı nöropsikiyatrik bozukluklarından biridir, belirtileri yaşamın ilk üç yılında başlamaktadır ve etkileşim, iletişim alanında belirgin gecikme ve sapmalar ve kısıtlayıcı ilgi alanı ile karakterizedir.

OSB ile ilgili ilk epidemiyolojik çalışma, İngiltere'de, 1966 yılında yapılmıştır. Çalışmaya dahil edilen 8-10 yaş arasındaki çocuklarda dağılımı 4.5/10,000 olarak bulunmuştur (Volkmar, Lord & Klin, 2002). Yapılan son çalışmalarda dağılımda artış meydana geldiği görülmüştür (Bryson, 1997). Bu artışın

sebebi, OSB tanımının genişletilmesi, olguların daha iyi değerlendirilmesi ve hedeflenen popülasyonların daha büyük seçilmesi ile açıklanabilir (Volkmar, Lord & Klin, 2002). OSB erkeklerde artan sıklıkla görülür. Erkek/ kız oranı 3.5- 4/1 olarak belirlenmiştir. Bozukluğun erkeklerde daha yüksek oranda görünüyorsa olmasının sebebi tam olarak bilinmemektedir (Bryson, 1997). Olası nedenlerden biri olarak beyin incinebilirliği açısından erkeklerde eşğin daha düşük olması gösterilebilir. Risk açısından sosyal sınıflar arasında bir ayrım bulunmamaktadır (Volkmar, Lord & Klin, 2002).

OSB, nörobiyolojik bir sendromdur. Farklı etiyolojik mekanizmalar üstünden birçok alt tipi olan bir hastalıktır. Diğer nörolojik, genetik ve metabolik hastalıklar otizmin klinik belirtileriyle benzerdir. Otizmin genetik bir alt yapısı olduğu düşünülmektedir. Çevresel faktörlerin tetikleyici olduğu düşünülmektedir (Udwin, 1995).

Yapılan aile çalışmaları bulgularına göre Otistik çocuğa sahip ebeveynler, sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlere göre ruhsal ve davranışsal bazı farklılıklar göstermektedirler. Ebeveynlerin genellikle obsesif kişilik özellikleri gösterdiği, sosyoekonomik düzeyi yüksek, donuk bir yapıya sahip oldukları yapılan çalışmalarda gösterilmiştir (Wolff, Narayan & Moyes, 1988).

Otizm belirtilerinden 8 aylıktan itibaren rastlanabilmektedir. Ortak dikkatin (jointattention) gelişmemesi; yeterli süre göz temasının olmayışı, taklitlerde yetersizlik ve jestlerde yetersizlik bulunmaktadır. Çevresindeki nesnelere ve oyuncaklarla ilgilenmemesi diğer önemli bulgulardandır. Otizmliler çocuğunun arabaları yere koyup sürmektense eline alıp tekerleklerini döndürebilirler. Evdeki mevcut mutfak eşyalarıyla aşırı ilgilenebilirler. Sembolik oyun çoğunlukla gelişmemektedir (Korkmaz, 2010).

Ailelerin başlıca kaygısı ve hekime başvuru nedeni konuşmadaki gecikmedir. İsmiyle seslenildiğinde dönüp bakmama veya canı istediği zaman, işine geldiği zaman dönmeleri, çağrıldıklarında tepki vermemeleri ailelere sağır olduğunu düşündürür ve bu nedenle kulak burun boğaz uzmanına götürülürler (Stone, Hoffman & Lewis, 1994). Otistik gerileme (regresyon) yaşayan hastalarının %20-30'unda

belirtiler normal bir doğum ve gelişimi takiben 8 ay-2 yaş arası bazen aniden, sıklıkla aylar içinde ortaya çıkmaktadır Genellikle 5-10 sözcük öğrenip 12-30 ay arası öğrendikleri konuşmayı unutabilirler (Rapin, 1991).

OSB'nin erken dönemde tanısı için nörolojik gelişim, sosyal etkileşim ve iletişim becerileri değerlendirilmelidir. Ailelerden bu becerileri içeren bir öykü alınmalıdır. Ailelerin bu konuyla ilgileri kaygıları varsa değerlendirilmelidir (Kondolot, 2014).

Psikiyatrik muayeneye ek olarak günümüzde otizmi değerlendirmeye yardımcı psikometrik değerlendirme araçları kullanılmaktadır. Araçların bir kısmı yarı yapılandırılmıştır (Kondolot, 2014).

Çocukluk Otizm Değerlendirme Ölçeği (ÇODÖ) yaygın olarak kullanılan ölçeklerden biridir. Otizm Tanı Görüşmesi-gözden geçirilmiş şekli ve Otizm Tanı Gözlem Şeması tanı aşamasında yaygın olarak kullanılmaktadır (Kondolot, 2014).

Ek olarak günümüzde kullanılan Psikiyatride Hastalıkların Tanımlanması ve Sınıflandırılma (DSM- V) ölçütleri Tablo 1' de görülmektedir.

Tablo 1. Otizmin DSM-V Tanı Ölçütleri

A. O sırada ya da öyküden alınan bilgilere (ayrıntılmaktan çok örnekleyen) göre, aşağıdakilerle kendini gösteren, değişik biçimleriyle toplumsal iletişim ve toplumsal etkileşimde süregiden eksiklikler.

1. Sözelimi, olağandışı toplumsal yaklaşım ve karşılıklı konuşamamadan, ilgilerini duygularını ya da duygulanımını paylaşmamaya, toplumsal etkileşimi başlatamamaya ya da toplumsal etkileşime girememeye dek değişen aralıkta, toplumsal-duygusal karşılıklık eksikliği.

2. Sözelimi, sözel ve sözel olmayan tümleşik iletişim yetersizliğinden, göz iletişimi ve beden dilinde olağandışılara ya da el-kol devrimlerini anlama ve kullanma eksikliklerine, yüz ifadesinin ve sözel olmayan iletişimin hiç olmamasına dek değişen aralıkta, toplumsal etkileşim için kullanılan sözel olmayan iletişim davranışlarında eksiklikler.

3. Sözelimi, değişik toplumsal ortamlara göre davranışlarını ayarlama güçlüklerinden, imgesel oyun paylaşa ya da arkadaş edinme güçlüklerine, yaşıtlarına ilgi göstermemeye dek değişen aralıkta, ilişkiler kurma, ilişkilerini sürdürme ve ilişkileri anlama eksiklikleri.

O sıradaki ağırlığını belirtiniz:

Ağırlık düzeyi, toplumsal iletişim bozukluklarına ve kısıtlı, yineleyici davranış örüntülerine göre değişir (bak. Çizelge 1).

B. O sırada ya da öyküden alınan bilgilere (ayrıntılmaktan çok örnekleyen) göre, aşağıdakilerden en az ikisi ile kendini gösteren, sınırlı, yineleyici davranış örüntüleri, ilgiler ya da etkinlikler:

1. Basmakalıp ya da yineleyici devinsel (motor) eylemler, nesne kullanımları ya da konuşma (örn. Yalın devinsel basmakalıp davranış örnekleri, oyuncakları ya da oynar nesnelere sıraya dizme, yankılama[ekolali], kendine özgü deyişler).

2. Ayrılık konusunda direnme, sıradanlık dışına esneklik gösterememe ya da törensel sözel ya da sözel olmayan davranışlar (örn. Küçük değişiklikler karşısında aşırı sıkıntı duyma, geçişlerde güçlükler yaşama, katı düşünce örüntüleri, törensel selamlama davranışları, her gün aynı yoldan gitmek ve aynı yemeği yemek isteme).

3. Yoğunluğu ve odağı olağandışı olan, ileri derece kısıtlı, değişkenlik göstermeyen ilgi alanları (örn. Alışılmadık nesnelere aşırı bağlanma ya da bunlarla uğraşıp durma, ileri derecede sınırlı ya da saplantılı ilgi alanları).

4. Duyusal girdilere karşı çok yüksek ya da düşük düzeyde tepki gösterme ya da çevrenin duysal yanlarına olağandışı bir ilgi gösterme (örn. Ağrı/ısıya karşı aldırıışsızlık, özgül birtakım seslere ya da dokulara karşı ters tepki gösterme, nesnelere aşırı koklama ya da nesnelere aşırı dokunma, ışıklardan ya da devinimlerden görsel büyülenme).

O sıradaki ağırlığını belirtiniz:

Ağırlık düzeyi, toplumsal iletişim bozukluklarına ve kısıtlı, yineleyici davranış örüntülerine göre değişir(bak. tablo 2).

C. Belirtiler erken gelişim evresinde başlamış olmalıdır(toplumsal gerekler sınırlı yeterliğin üzerine çıkana dek tam olarak kendini göstermeyebilir ya da daha sonraki yıllarda, öğrenilen yöntemlerle maskelenebilir).

D. Belirtiler, toplumsal, işle ilgili alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında klinik açıdan belirgin bir bozulmaya neden olur.

E. Bu bozukluklar, anlıksal yetiyitimi (anlıksal gelişimsel bozukluk) ya da genel gelişimsel gecikme ile daha iyi açıklanamaz. Anlıksal yetiyitimi ve otizm açılımı kapsamında bozukluk sıklıkla bir arada ortaya çıkar. Otizm açılımı kapsamında bozukluk ve anlıksal yetiyitimi eştanısı koymak için, toplumsal iletişim, genel gelişim düzeyine göre beklenenin altında olmalıdır.

Not: DSM-V otistik bozukluk, Asperger bozukluğu ya da başka türlü adlandırılmayan yaygın gelişimsel bozukluk tanısı almış olan kişilere otizm açılımı kapsamında bozukluk tanısı konmalıdır. Toplumsal iletişimde belirgin eksiklikleri olan, ancak belirtileri, otizm açılımı kapsamında bozukluk için başka türlü tanı ölçütlerini karşılamayan kişiler, toplumsal iletişim bozukluğu açısından değerlendirilmelidirler.

Tablo 2. Otizm açılımı kapsamında bozukluk için ağırlık düzeyleri

Ağırlık düzeyi	Toplumsal iletişim	Kısıtlı, yineleyici davranışlar
Üçüncü düzey “Çok önemli ölçüde desteği gerektirir”	Sözel ve sözel olmayan toplumsal iletişim becerilerinde ağır eksiklikler, işlevsellikte ağır bozukluklara neden olur, çok sınırlı bir biçimde toplumsal etkileşim başlatır ve başkalarından gelen toplumsal ilişki kurma yaklaşımlarına çok az tepki gösterir. Sözelimi, anlaşılabilir ancak birkaç sözcük kullanabilen ve çok seyrek olarak etkileşim başlatan ve başlattığında da toplumsal gerekleri karşılamak üzere olağandışı yaklaşımlarda bulunan ve ancak, doğrudan toplumsal yaklaşımlara tepki veren bir kişi.	Davranışlarında esneklik göstermeme, değişiklik karşısında aşırı güçlük çekme ya da diğer kısıtlı/yineleyici davranışlar bütün alanlarda işlevselliği belirgin olarak bozar. Odağını ve yaptığı eylemi değiştirmekte büyük sıkıntı /güçlük yaşar.
İkinci düzey “Önemli ölçüde desteği gerektirir”	Sözel ve sözel olmayan toplumsal iletişim becerilerinde ağır eksiklikler; destek gördüğü bir sırada bile toplumsal bozukluklar görülür ve başkalarından gelen toplumsal ilişki kurma yaklaşımlarına çok az tepki ya da olağandışı tepkiler gösterir. Sözelimi, yalın cümlelerle konuşan, kısıtlı özel ilgileriyle sınırlı etkileşim içinde olan ve sözel olmayan iletişimde yadırganacak yönler bulunan bir kişi.	Davranışlarında esneklik göstermeme, değişiklik karşısında aşırı güçlük çekme ya da diğer kısıtlı/yineleyici davranışlar sıradan bir gözlemcinin görebileceği denli sık ortaya çıkar ve değişik bağlamlarda işlevselliği bozar. Odağını ve yaptığı eylemi değiştirmekte büyük sıkıntı /güçlük yaşar.
Birinci düzey “Desteği gerektirir”	Destek görmediğinde toplumsal etkileşimindeki eksiklikler görünür bozukluklara neden olur. Toplumsal etkileşimleri başlatmakta güçlük çeker ve başkalarından gelen toplumsal ilişki kurma yaklaşımlarına karşı sıradışı ya da başarısız tepkiler verdiğine ilişkin açık örnekler vardır. Toplumsal etkileşimlere karşı ilgisi azmış gibi görünebilir. Sözelimi, tam cümlelerle konuşan ve iletişim kuran, ancak karşılıklı konuşmayı pek beceremeyen, arkadaş edinme girişimleri yadırgatıcı ve başarısız olan bir kişi.	Davranışlarında esneklik göstermeme, bir ya da birden çok bağlamda işlevselliğin belirgin olarak bozulmasına neden olur. Etkinlikler arasında geçiş yapmakta güçlük çeker. Düzeleme ve tasarlama sorunları, bağımsız olmasına engel olur.

Otizm, uzun yıllardır bilinen bir bozukluk olmasında rağmen, henüz net bir tedavisi bulunmamaktadır. Bütün olgularda işe yarayan tek tür tedavi yoktur, ancak bireylerin özellikleri ve işlev düzeylerine göre iyi yapılandırılmış eğitsel programlar yararlıdır. Çok erken yaşlarda başlanan programlarla, sosyal becerileri, dil ve iletişimsel becerileri arttırmak ve maladaptif davranışları azaltmak hedeflenmektedir. Otizmde temel yetersizlik sosyal alanda olduğundan öncelikle sosyal beceri eğitimine yönelinmelidir. Bu eğitim kapsamında model olma, rehberlik etme, rol değişimi gibi tekniklerden yararlanılır. Sosyal beceriyi artırma programları seans dışında çocuğun maruz kaldığı diğer ortamlarda da gerçekleştirilmelidir (Motavalli, 2013).

Aile bireyleri ve yaşlıları da bu programda yer almalıdır. Eğitim kapsamında özellikle sosyal iletişimsel beceriler, problem davranışlar ve emosyon regülasyonu üzerinde durulmalıdır (National Researc Council, 2001). OSB tedavisinde ailenin sosyal iletişimsel becerileri tedavinin kilit noktasıdır.

Otizimli çocukların ebeveynlerinin iletişim becerileri ve sosyal etkileşimleri incelendiğinde, Kanner ve Asperger, otistik çocukların anne babalarında otistik çocuklarda görülen davranış sorunlarına benzer kişilik özellikleri tanımlamışlardır (Bailey, Palferman, Heavey & Le Couteur, 1998). Kanner (1958), uzak, soğuk, yeteri kadar duygusal karşılık vermeyen, zeki ve obsesif kişilik özellikleri gösteren anne babalarla ilgilenirken, asperger de anne babalar ile çocuklar arasındaki benzerliklerinin genetik etmenleri yansıttığını ileri sürmüştür. Otizm ilk tanımlandığı dönemlerde otizmin çevresel etmenlerden kaynaklandığı, hatta anne babaların “buzdolabı” gibi oldukları düşünülmüştür (Volkmar, Lord, Klin & Cook, 2007). Bununla birlikte sonraki çalışmalarda, otizmin etiolojisinde genetik etmenlerin rol aldığı da gösterilmiştir (Losh vd., 2009). Ayrıca otizimli çocukların anne babalarında duygusal duyarlılıkta yetersizlik, olaylara aşırı-duyarlılık, özel ilgi alanları ve sosyal iletişimde tuhaf davranışlar gibi bazı sosyal beceri sorunları saptanmıştır (Piven, Palmer, Jacobi, Childress & Arndt, 1997). Otizimli çocuğa sahip bireylerde sözel olmayan davranış kusurları, duygusal duyarlılıkta yetersizlik, arkadaşlık ilişkilerini ve karşılıklı konuşmayı sürdürmekte zorluk ve tuhaf davranışlar gibi sosyal etkileşim sorunları sıklıkla görülmektedir. Yapılan araştırmalara bakıldığında otizimli

bireylerin birinci-derece ve uzak akrabalarında sıklıkla görülen sosyalleşme sorunlarının çevresel etmenlerle ilişkili olmadığı düşünülmektedir (Pickles vd., 1995).

Duygusal duyarlılıkta yetersizlik, bazı olaylara aşırı-duyarlılık, özel ilgi alanları ve sosyal etkileşimde tuhaf davranışlar gibi bazı sosyal beceri sorunları otistik çocukların anne ve babalarında da saptanmıştır (Wolff, Narayan & Moyes, 1988). Kanner ve Lesser (1958), otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin, kişilerle karşılıklı konuşmalara katılmadıkları ve bilgiç tavırlar takındıklarını bildirmişlerdir. Bu ebeveynlerde ve yakınlarında bazı dil sorunları (gelişimsel dil gecikmesi, pragmatik dil kusurları ve standart sözel akıcılık ve okuma testlerinde zorluk) tespit edilmiştir (Kadak, 2001). Genel olarak yürütücü işlev (Yİ) yetersizliklerine bakıldığında hem otizmlili bireylerde hem de otizmlili bireylerin akrabalarında gösterilmekle birlikte Yİ yetersizliğinin otizmde merkezi bir rol oynamadığı düşünülmektedir (Hughes, Russell & Robbins, 1994). OSB'lilerin yakınlarında daha çok etkilendiği düşünülen yürütücü işlevler planlama, esneklik, kurulum değiştirme görevleri ile ilgilidir (Kadak, 2001).

II. İletişim Becerileri Ve Duygu Tanıma

İletişim, duygu, düşünce ve bilgilerin akla gelebilecek çeşitli yollarla başkalarına aktarılmasıdır (Baltaş ve Baltaş, 2002). Kişilerarası iletişim kavramı ise duygu, düşünce, tutum ve kanılarla, davranış biçimlerinin kaynak ile alıcı arasındaki bir ilişki kurmayla bir insandan diğerlerine oluklar kullanarak aktarılmasıdır (Yüksel, 2009).

İnsanoğlu; aklını kullanabilme yetisi ve duygu, düşüncelerini başkalarına iletebilme yetisiyle diğer canlı varlıklardan ayrılmaktadır. Bu özelliklerini kullanırken kullandıkları tek yol iletişime geçmeleridir. İletişim becerilerini kullanabilme yetileri sayesinde çabalarını, düşüncelerini, kültür ve uygarlıkları giderek geliştirerek günümüzdeki uygarlık düzeylerine ulaşmışlardır (Orta, 2009).

İletişimin işleme süreci ile ilgili farklı modeller vardır. Bu modellerden süreci açıklamada en çok tercih edileni Shannon ve Weaver'inkidir. (1949, akt: McShane ve Glinow, 2000).

Modelde gönderici ve alıcı olmak üzere iki temel iletişim birimi bulunmaktadır. Modele göre iletişim, gönderici ve alıcı arasındaki kanallar aracılığıyla meydana gelmektedir. İlk olarak gönderici göndereceği mesajı oluşturmalı, sonra bu mesajı belirli ilkeler ve kurallara göre düzenleyip bir ileti haline getirmelidir. Bu işleme kodlama (code, encode) adı verilir. Mesaj, sözcüklerle, mimiklerle jestlerle, ses tonlamalarıyla ya da işaretlerle kodlanabilir. Kodlanan mesaj, bir ya da birden fazla kanaldan alıcıya iletilmektedir. Bu kanallar görsel ve işitsel kanallar olabilir. Alıcı mesajı fark eder ve kodu çözer. Düğüm çözmek olarak da adlandırılan bu işlem, mesajı oluşturan işaret ya da simgelerin çözülüp anlaşılması anlamına gelir. Alıcı düğüm çözerek mesajı anlamlandırır fakat bu her zaman göndericinin aktarmaya çalıştığı anlam olamayabilir. İdeal olan, alıcının mesajı göndericinin niyetlendiği biçimde anlamlandırmasıdır (Yılmaz, 2011).

İçinde bulunulan ortam iletişimi etkileyebilir. İletimde engellenme olduysa ya da göndericiden çıkan mesaj ile alıcının anlamlandırdığı mesaj arasında fark varsa, modelde farkı yaratan faktör “gürültü” ya da “iletişim engelleri” olarak görülür. Gürültü, psikolojik, sosyal ya da yapısal olabilir. Ortamdaki fiziksel gürültü, gönderici ya da alıcıda bulunabilecek nöro-fizyolojik bozukluklar, mesajın doğru iletilmesi veya anlamlandırılmasını etkileyecek psikolojik engeller gürültü kaynakları olabilmektedir (Toy, 2007).

Dilin kullanımını ifade eden sözlü iletişim, dille iletişim ve dil-ötesi iletişim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bir iletişimde “ne” söylendiği dille iletişim kapsamına girerken, “nasıl” söylendiği dil-ötesi iletişimle alakalıdır. Sesin niteliğiyle ilgili her şey; ses tonu, sesin hızı, şiddeti, vurgulamalar, duraklamalar gibi özellikler dil-ötesi kapsamına girmektedir. Dilin kullanımı dışındaki iletişim biçimleri sözsüz iletişim kapsamında bulunur. Yüz ifadesi, mimik, jest ve vücut duruşu yüz ve beden iletişimine ilişkindir. Karşı tarafa sözel olmayan yolla mesaj verme yöntemlerinden biri de bedensel temastır. Kişisel alan ve mesafe kullanımını ifade eden mekan kullanımını da sözsüz iletişim yöntemlerinden biridir. Giyilen kıyafetten, sürülen koku

ya da takılan rozete kadar değişik araçların kullanımı yoluyla başka insanlara mesaj verilmesi de bir başka sözsüz iletişim yöntemlerindedir. Her iki gruptaki iletişimler niyetlenilmiş ya da niyetlenilmemiş davranışları içerebilir (Dökmen, 2010).

Sözel iletişim ve sözel olmayan iletişim karşılaştırıldığında, sözel olmayan iletişimin büyük bir güce sahip olduğu görülmektedir. Yaşanan sosyal durumların yaklaşık olarak üçte ikisinin anlamının sözel olmayan ipuçlarından çıkarıldığı yordamaktadır (Burgoon, Buller ve Woodall, 1989). Mehrabian (1972, akt: Minskoff, 1980), sözel ve sözel olmayan mesajlar birbirini tutmadığında çoğu insanın kavrama kaynağı olarak sözel olmayan mesajları tercih ettiğini bulmuştur. Burgoon, Buller ve Woodall (1989), sözel olmayan iletişimin önemini şu şekilde vurgulamaktadır:

- Sözel olmayan davranışlar, evrensel bir dil sistemi oluşturmaktadır.
- Sözel olmayan iletişim, etkileşimle ilgili olarak da bir önceliğe sahiptir.
- Sözel olmayan iletişim, sözel iletişimle ifade edilemeyenlerin ifade edilebilmesi sağlamaktadır.

Hem anne hem de babanın çocukla kurduğu iletişim, çocuğun gelişim sürecinde belirleyici bir faktördür. Çocuğun yaşama gözlerini açmasıyla birlikte iletişime geçtiği en yakın kişiler anne ve babadır (Mckay, Davis & Fanning, 2006). Güçlü duygusal öğeleri de içeren tutumlar anne-babaların, anne babalıkla ilgili düşüncelerini, görüş ve inançlarını gösterirler. Anne-baba olarak çocukların gelişim sorunlarını çözmeye işlevsel olmanın yolu onlarla sağlıklı bir iletişim kurmaktan geçer. Bunun için etkin dinleme, ifade etme ve birliktelik duygusunun geliştirilmesi mutlaka gereklidir (Hamamcı, 2007).

Anne aldığı ilk haberle birlikte bebeğine karşı duygusal bir bağ geliştirmektedir (Çetinkaya, 2004). Annenin bu tutumu doğum öncesi başlayıp ömür boyu devam eder. Hamilelik sürecinde geliştirmiş olduğu duygusal bağın olumlu olması durumunda anne hamileliği kabullenir. Olumsuz koşulların tetiklemesi ile reddedici durumlar da meydana gelebilir. Bu durumda anne, bir yandan hamileliği kabul ederken diğer yandan reddederek ikilem yaşayabilir ve çatışmaya girebilir. Çocuğun duygusal ve

sosyal gelişiminin sağlıklı olması annenin hamileliğe karşı geliştirdiği tutumla doğrudan alakalıdır (Özdoğan, 1997). Anne, çocuğun doğumla birlikte etkileşime başladığı ilk kişidir (Yavuzer, 1996). Doğumdan hemen sonraki dakikalar, hem anne hem de bebeğin bu yeni duruma uyumları ve aralarındaki ilişkinin oluşumu için son derece önemlidir (Çağdaş ve Şahin, 2004). Çocuğun ilk dünyaya geldiğinde annesiyle kurmuş olduğu ilişki, aslında, çocuğun çevresindeki diğer insanlarla kurmuş olduğu ilk yakın ilişki olduğu söylenebilir (Hamarta, 2004).

Yakın zamana kadar baba-bebek iletişimi ve ilişkisi literatürde yer almamıştır. Özellikle ilk yıllarda bebeklerin bakım ve ihtiyaçlarının karşılanması genellikle anne tarafından yapıldığı ve annenin zamanının çoğunluğunu bebekle geçirdiği için yalnızca anne-bebek ilişkisinin önemli olduğu kabul edilmiştir. Son yapılan araştırmalarda, babaların ailede çift rol oynadıkları ve çocukların doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki türlü etkiledikleri vurgulanmıştır (Şahin, 2006). Babaların çocukları ile oynamaları, konuşmaları ve onlarla ilgili kararlara aktif olarak katılmaları gibi çocuk üzerindeki doğrudan etkilerin yanı sıra eğer anne-baba arasındaki ilişki sıcak ve etkileşim sağlıklı ise bebek anne ilişkisini harekete geçirerek güven duygusunun gelişimini de kolay hale getirmiştir. Ayrıca anne-baba arasındaki ilişki ve etkileşim sağlıklı düzeyde değilse ve bozukluklar gösteriyorsa anne-bebek ilişkisi de bu durumdan olumsuz olarak etkilenmektedir (Ekşi, 1999). Yapılan araştırmalarda eşinin hamilelik sürecini ve bu süreçte birlikteliği paylaşan, doğumdan hemen sonra bebeğini kucaklayan ve göz teması kuran babaların bu olayları gerçekleştirmeyen babalara göre iletişimlerinde daha güçlü bir bağla etkileşim kurduklarını ve güçlü bir baba-çocuk ilişkisinin oluşumuna olumlu katkılarda bulunduğu vurgulanmaktadır. Bebekle kurulan ilişkinin niteliği incelendiğinde anne-baba arasında farklılıklar bulunmaktadır. Anneler daha çok bebeğin bakımı ile ilgilenmelerinin yanı sıra onlarla daha fazla konuşurlar ve daha sakin bir etkileşime girmektedirler. Babalar ise daha çok bebeği tutma, onunla oynama gibi davranışlarda bulunup iletişimde önemli bir süreci sağlamış olurlar (Ekşi, 1999).

Çocuk gelişimi ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında, çocukların erken dönemdeki gelişimsel becerilerinin düzeyi ile ebeveynlerinin onlarla etkileşimde bulunma düzeyleri arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Mahoney ve diğerleri, 1998). Ebeveynlerin yanıltıcılık düzeyi çocuklarının

gelişimde önemli rol oynamaktadır. Eğer ebeveynler çocuklarına karşı, özellikle yaşamlarının ilk beş yılında uygun düzeyde “yanıtlayıcı” etkileşim davranışları sergilerlerse; onların bilişsel, dil ve sosyal-duygusal gelişimlerine katkı sağlayabilirler (Mahoney, 2009).

Landry, Smith, Swank, Assel ve Vellet (2001) tarafından yapılan kapsamlı ve uzun süreli bir araştırma, zamanında doğmuş 103 çocuk; tıbbi anlamda düşük düzeyde risk altında olan 102 çocuk ve yüksek düzeyde risk altında olan 77 çocuk olmak üzere toplam 282 çocuk ve ebeveynlerinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada yüksek düzeyde yanıtlayıcı ebeveyn davranışlarının çocukların bilişsel, dil ve sosyal-duygusal gelişimleri üzerindeki olumlu etkileri olduğu belirtilmiş ve sadece çocuğun ilk iki yılının değil; beş yaşına kadar olan dönemin çocuğun gelişiminde önemli bir rol oynadığı vurgulanmıştır.

Otizimli çocuğa sahip ebeveynlerin iletişim becerileri ve sosyal etkileşimlerinin incelendiği birçok çalışma bulunmaktadır. Dawson, Hill, Spencer, Galpert ve Watson (1990) yaptıkları bir araştırmada, 16 OSB tanılı çocuk ve annesi ile 16 normal gelişim gösteren çocuk ve annesinin doğal etkileşimleri arasındaki sosyal davranışlarını karşılaştırmışlardır. Birincil olarak bu etkileşimler sırasında OSB’li çocukların dokunma, bakma davranışlarının incelendiği çalışmanın sonuçlarında; OSB’li çocuğa sahip annelerin, normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelerden daha az çocuğun gülümsemesine karşılık gülümsediğini bulmuşlardır.

OSB ve diğer yetersizlikten etkilenmiş çocuklar ve ebeveynlerinin, normal gelişim gösteren çocuklar ve ebeveynleri ile karşılaştırıldığı, Kasari ve Sigman (1997) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, araştırmacılar ebeveynlerin çocuklarına yönelik algıları ile onlarla olan etkileşimleri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırmaya 28 OSB tanısı almış, 26’sı zihinsel yetersizlik tanısı almış ve 28’i normal gelişim gösteren çocuklar ve ebeveynleri katılmıştır. Zihinsel yetersizlik gösteren çocukların yarısı Down Sendromu tanısı almış olduğundan bulgular dört kategori altında tartışılmıştır. Çalışmada ebeveynlerin çocuklarına yönelik düşüncelerini belirlemeye yönelik anket, stres düzeylerini ve etkileşim davranışlarını ölçmeye yönelik çeşitli ölçme araçları kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, OSB’li ve zihin engelli çocuğa (Down Sendromlu olmayan) sahip

annelerin, diğer gruplarla kıyaslandığında çocuklarının daha zor mizaçlı çocuklar olduklarını ifade ettiklerini saptamışlardır. Yine benzer şekilde bu iki gruptaki ebeveynlerin stres düzeyleri diğer iki grubun ebeveynlerine kıyasla daha yüksek düzeyde bulunmuştur. Ebeveynlerin çocuklarına olan bakış açılarının çocukları ile olan etkileşimleri arasındaki ilişkiye ait bulgulara göre, OSB'li çocuk sahibi ebeveynlerin OSB'li olmayan çocukları bulunan ebeveynlere göre bakış açıları ile etkileşimleri arasında daha büyük bir ilişki bulunmaktadır. OSB'li çocukları olan anneler çocuklarının bazı davranışlarının zor kontrol edilebilir olduğunu ve kendi davranışlarının da bundan etkilendiğini ifade etmişlerdir.

Farklı engel gruplarında çocuğu olan anneler ve otizmliler annelerin sağlığı ve çocukların davranış problemleri açısından karşılaştırıldığı diğer bir çalışmada, Down sendromlu, otizmliler ve karışık nedenlerden zihinsel bozukluğa sahip çocukları olan anneler, çocuklarının cinsiyeti, yaşı ve iletişim becerilerine göre eşleştirilmiştir. Her grupta bulunan 19 anne, çocukların uyum sorunlarını ve problem davranışlarını, kendi ebeveynlik streslerini ve çocuklarıyla ilgili olumlu algılarını değerlendirmişlerdir. Otizmliler çocukların anneleri diğer gruptaki çocukların annelerine göre çocuklarının daha düşük sosyal beceri sahibi olduğunu ve daha sık problem davranış gösterdiğini belirtmişlerdir. Otizmliler çocuğa sahip anneler, down sendromlu ve karışık nedenlerden zihinsel bozukluğu olan çocuğa sahip annelerle kıyaslandığında, otizmliler çocuğa sahip annelerin çocuklarıyla ilgili pozitif algıları daha düşük düzeyde, stres düzeyleri de oldukça yüksek bulunmuştur. Katılımcılar arasında anksiyete, depresyon, evlilik doyumu, olumlu duygular ve genel yaşam doyumu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (Griffith, Hastings, Nash ve Hill, 2010).

Başka bir çalışmada ise, Strid, Heimann ve Tjus (2013), konuşabilen OSB tanılı çocuklar ile konuşmayan OSB tanılı çocukların sembolik oyun, gecikmiş taklit becerilerini normal gelişim gösteren çocuklarla karşılaştırırken ayrıca ebeveynleri ile etkileşim tarzlarını da incelemişlerdir. Çalışmaya 20 OSB tanısı almış ve 23 normal gelişim gösteren çocuk ve anneleri ile katılmıştır. OSB tanılı çocukların 7'si konuşmayan çocuklarken, 13'ü konuşma becerisine sahip çocuklardır ve yaş ortalamaları 66,8 aydır. Ebeveynleri ile serbest oyun sırasında gözlenerek elde edilen

veri sonuçlarına göre, OSB tanılı çocukların sembolik oyun ve gecikmiş taklit becerileri normal gelişim gösteren çocuklara göre daha düşük düzeydedir. Gecikmeli taklit becerileri konuşan ve konuşmayan OSB tanılı çocuklarda aynı düzeylerde iken; sembolik oyun becerileri konuşmayan OSB tanılı çocuklarda belirgin derecede daha düşük düzeyde bulunmuştur. Ebeveynlerin çocukları ile etkileşimleri değerlendirildiğinde; OSB tanılı çocukların ebeveynleri normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine göre daha az düzeyde çocuklarının etkinlikleri ile ilişkili yorumlar yaptıkları görülmüştür. OSB tanılı çocuklar kendi içinde değerlendirildiğinde ise, konuşan OSB tanılı çocukların ebeveynlerinin ilişkili yorumları, ilişkili olmayan yorumlardan daha fazla iken; konuşmayan OSB tanılı çocukların ebeveynlerinin ilişkili olan ve olmayan yorumları hemen hemen aynı düzeylerde olduğu görülmüştür.

Anne-baba-çocuk ilişkisi, bireyin sağlıklı kişilerarası ilişkilere sahip olması bakımından kilit noktada bulunmaktadır. Bu araştırmada, otizmlili ve sağlıklı çocukların ebeveynlerinin iletişim becerilerinin değerlendirilmesinin hastalık şiddeti ile ilişkilendirilmesinin, otizmin gerek etiyojisi gerekse kliniğinin daha iyi anlaşılması noktasında literatüre katkıda bulunması amaçlanmaktadır.

Duygular ve ifadeleri, bebeğin dil ediniminden önceki, anne ile baba arasındaki ilk iletişim araçlarından (Dursun, 2007). Yüz ifadeleri aracılığıyla duyguları fark etme, yorumlama ve ifade etme becerisi bebeklik döneminde gelişmeye başlamakta, çocukluk döneminde gelişimi devam etmektedir (Custrini ve Feldman, 1989; Egan ve ark., 1998). Sosyal çevre ile etkileşim doğumdan itibaren başlamaktadır. Kişinin buna hazırlıklı olarak sosyal donanımlarla dünyaya geldiği varsayılmaktadır. Sosyal çevre içerisinde yer edinebilme, karşılaşılan tehditlere karşı uygun tepkiler verebilme, yararlanılabilecek kaynaklar oluşturabilme ve var olan kaynakları kullanabilme becerileri gibi yaşamsal beceriler gerektirmektedir (Baumeister ve Leary, 1995; Fiske, 1992).

Alan yazınında iletişim güçlükleri ve sosyal güçlükler zihin kuramı ile açıklanmaktadır. Zihin kuramı kişinin kendisinin dışındaki kişilerin kendininkinden farklı bir zihne sahip olduğunu fark edebilme, kendisinin veya ötekilerin istek, niyet ve bilgisi gibi durumlarını anlayabilme ve zihinsel olarak bunları temsil edebilme

yeti için geliştirilmiş bir kuramdır. Yüz ifadelerini gözleme, beden dili ve bilinçli hareketler (kendi hareketlerinin başkalarının davranışları üzerindeki etkisi), bireylerin başka insanların aldatmacı davranışlarını tahmin etmelerini sağlayan stratejileri içermektedir (Smith, 2009; Sayın ve Candansayar 2008; Wellman, Cross & Watson, 2001). İletişim güçlüğü çeken bireylerin birçoğunda kendini başkalarının yerine koyma, başka bir insanın ne düşündüğü ve hissettiğini anlama alanlarında bazı zorluklar görülür. Otizm de bir tür iletişim güçlüğü olarak tanımlanmaktadır. Otizmlilerde böyle bir kuramın gelişmediği, gelişse bile daha sonraki yıllarda ve tam olmayan bir şekilde geliştiği öne sürülmüştür (Korkmaz, 2005). Bu durum, onların neden, normal yollardan iletişim kurmayı zor bulduklarını; neden ebeveynlerine veya öğretmenlerine onların bilmedikleri önemli bir bilgiyi söylemeyi ihmal edebildiklerini, neden konuları harfi harfine ele aldıklarını, neden sır saklandığını veya yalan söylendiğini anlamının güç olduğunu otizmliler açısından açıklamaktadır (Frith, 1995).

Otizmlilerde yaşadığı en zorlu temel alan, sosyal dünyayı anlama ve ona uyum sağlama olarak görülmektedir (Hobson, 1986; Loveland vd., 1997). Sosyal yaşamla ilgili zorlukların, çevrede sosyal ipuçları olarak yer alan duyu ifadelerinin işlenişindeki bozulmalar ya da farklılıklar ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir (Hobson, 1986). Bozulmalar küçük yaştan itibaren gözlenmeye başlanmakta, ilerleyen yaşlarda da hissedilmeye devam etmektedir. (Hobson, 2005). Temel olarak duygusal yüz ifadelerini tanıma, insanların kimliğini tanımanın öncesinde sosyal bir basamak olup, yüz ifadelerine dayanarak insanların duygusal durumlarını anlama ve yorumlama becerisini gerektirmektedir (Adolphs, 2001). Zihin Kuramı ve Duygusal yüz ifadelerini tanıma, şizofreni ve travma sonrası stres bozukluğunda bozulan yürütücü işlevler ile ilişkilendirilirken, otizmde empati eksikliği ile ilişkilendirilmektedir (Aboulafia-Brakha, Christ, 2011).

Yüz, insanların kimliklerindeki farklı görünüşleri ve onların duygusal ve zihinsel görünüşleri hakkında önemli bilgi sağlar (Barton, Cherkasova, Hefter, Cox, O'Connor ve Manoach, 2004). Sağlıklı iletişimde yüz ifadelerini tanıma ve anlama becerileri, iletişim becerilerin temel parçalarındandır. Otizmde duyu ve düşüncelerin farkında olamama önemli bir sorundur (Baron-Cohen 1995; Hobson,

1994; Whitaker vd., 1998). Normal gelişim gösteren bir birey, bir yüze baktığı zaman birkaç saniyede duygu durumu, kimliği, yaşı ve cinsiyeti algılayabilmektedir (Krebs vd., 2011). Otizmliler ise çoğunluğumuzun rahatça anlayabildiği mesajları, yüz mimiklerini, konuştukları kişinin yüz ifadesini vücut dilini ve konuşmalarının duygusal ifadelerini, ses tonunda değişimleri anlamada zorluk çekerler (Rapin, 1991; Baron-Cohen, O'Riordan, Stone, Jones ve Plaisted, 1999; Rutherford, Baron-Cohen, ve Wheelwright, 2002). Bu da sosyal becerilerdeki yetersizliklerin temel sebebidir. Bu güçlükler de ise bilişsel, davranışsal, farklı duygusal alanlar ve görsel, işitsel süreçlerin etkili olduğu belirtilmektedir (Frith ve Hill, 2004).

Sigman ve arkadaşları (1992) tarafından duyguların sosyal etkileşimlerdeki düzenleyici rolünü inceledikleri bir araştırmada, otizm tanısı almış ve almamış 4 yaşın altındaki çocukları karşılaştırmışlardır (Sigman, Kasari, Kwon, ve Yirmiya, 1992). Araştırmada hasta ve yaralı taklidi yapan ya da yeni oyuncak bir robot karşısında korku ifadesi gösteren bir yetişkine, çocukların verdiği tepkiler değerlendirilmiştir. Durumların her birinde, otizmliler çocukların yetişkine bakma, onunla ilgilenme sıklığı ve süresi, tanı almamış çocuklara göre oldukça düşük saptanmıştır. Yetişkinin sergilediği durum ya da ifadeler otizm tanılı çocukların birçoğu ilgisini vermemiş, yeni karşılaştıkları robot dâhil oyuncaklarıyla oynamaya devam etmişlerdir. Otizmliler çocuklar karşılıklı duygu alışverişinden kaçınmışlar, hem de bir başkasının bir nesneye yönelik tepkisini kendi davranışları için referans olarak kullanmamışlardır. Yapılan birçok araştırmaya göre, otizmliler çocuklarda okul öncesi dönemde ve sonrasında başkalarının ifadelerine yönelik ilgi, farkındalık ve duygu paylaşımı yetersiz kalmaktadır (Dawson vd., 2004; Kasari, Sigman, Mundy, ve Yirmiya, 1990).

AS ve yüksek fonksiyonlu otizm tanısı almış çocuklarla yapılan bir çalışmada, ileri derecede zihin okuma becerilerinin farklı boyutlarını ölçen materyallerin bir arada kullanımı değerlendirilmiştir. Çalışmada Garip Hikâyeler Testi, Göz Testi ve Günlük Hayattan Hikâyeler Testi kullanılmıştır. Garip Hikâyeler ve Günlük Hayattan Hikâyeler testlerinde AS ve yüksek işlevli otizm tanılı çocuklar, zihinselleştirme gerektiren hikâyelerde kontrol grubuna göre daha düşük performans

göstermişlerdir. Ancak Göz Testi sonuçlarına bakıldığında kontrol grubu ile anlamlı farklılaşma bulunamamıştır. Bu durum tanı grubundaki bireylerin gözlerin sabit resimlerini yorumlamada, hikaye temelli ileri derecede zihin kuramı testlerine göre daha az sorun yaşadıkları şeklinde yorumlanmıştır (Kaland vd., 2008).

Genel popülasyonda otistik özelliklerin incelendiği diğer bir çalışmada ise, GAOT doğru cevap sayısı ile empati, duygusal tepkisellik ve sosyal becerileri temsil eden empati oranı arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (Voracek, Dressler, 2006).

OSB' de yer alan çocukların zihin okuma becerilerinin değerlendirilmesine ilişkin araştırmalar yurt dışında sıklıkla yapılırken, OSB' de yer alan bireylerin ve ailelerinin zihin okuma becerilerinin değerlendirilmesine ilişkin olarak yapılan araştırmalar ülkemizde sınırlıdır. Çalışmamızda kullandığımız "Gözlerden Zihin Okuma Testinin (GAOT), yetişkin formunun güvenilirlik çalışması Yıldırım ve arkadaşları (2011) tarafından yapılmış ve testin Türkçe uyarlamasının güvenilir olduğu ortaya konmuştur.

Zihin kuramı ile ilgili yapılan birçok araştırmada OSB hastalarının yakınlarında, zihinsel durumu çözme becerisi kusurları gözlenmiştir. Örneğin, OSB hastaları ve anne babalarında karmaşık zihinsel durumları tanıma kusuru bildirilmiştir (Dorris, Espie, Knott & Salt, 2004). Otizmli bireylerin yakınlarında başka bireylerin zihinsel durumu hakkında akıl yürütmeyi ölçen yanlış inanış görevinde kusur gözlenmemiştir (Ozonoff, Rogers, Farnham & Pennington, 1993).

Ülkemizde yapılan bir çalışmada, otizmli çocukların anne-babalarında diğerlerinin zihinsel durumu hakkında akıl yürütme becerilerinin kusurlu olduğu (özellikle diğerlerinin duygularıyla ilgili akıl yürütme becerisi) saptanırken başka bir çalışmada otistik bireylerin anne-babalarında diğerlerinin zihinsel durumunu çözme becerileri kusurunun gözlenmediği bildirilmiştir (Gökçen, Bora, Erermis, Kesikci & Aydın, 2009).

Çalışmamıza benzer şekilde, otizmli ve normal gelişim gösteren çocukların annelerinin empatik eğilimleri ve gözlerden zihin okuma düzeylerinin

karşılaştırıldığı bir çalışmada normal gelişim gösteren çocuk annelerinin gözlerden zihin okumada otizmlilerden daha iyi olduğu bulunmuştur. Empatik eğilimler açısından ise iki grup arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır (Girli ve Tekin, 2011).

Yetişkin bireylerde yapılmış filmlerden zihin okuma ile ilgili yapılan bir çalışmada ise, gerçek sosyal yaşantıya daha uygun olan film sahneleri kullanılarak yüz ve sesden duyguları tanımanın yanı sıra akli durumu anlama durumları değerlendirilmiştir (Golan vd., 2006). Otizm tanısı almış yetişkin bireyler çalışmaya dahil edilmiş ve bu bireylerin normal gelişim gösteren yetişkinlere göre filmlerdeki duygu ve akli durumları anlamada düşük performans sergilediği bulunmuştur. Bu durumu otizmde empati becerilerindeki sınırlılıkla açıklamışlardır.

Bununla birlikte ebeveynlerdeki duygu tanıma- zihin okuma becerileri ile otizmlilerden çocukların hastalık şiddeti arasındaki ilişkiyi değerlendiren çalışma bulunamamıştır. Çalışmamızın bu noktada da literatüre katkıda bulunması hedeflenmiştir.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni ve örnekleme, veri toplama araçları ile toplanan verilerin analizinde kullanılan istatistiksel yöntemler hakkında bilgi verilmiştir.

I. Araştırma Modeli

Bu araştırmada iki ya da daha çok değişken arasında birlikte değişim varlığını belirlemeyi amaçlayan tarama yaklaşımı olan ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada korelasyon ve karşılaştırma grubu kullanmasına ilişkin olarak bu teknik tercih edilmiştir. Korelasyon ilişkisi kullanılarak değişkenlerin birlikte değişip değişmediğine; değişme varsa bunun nasıl olduğunu saptanmaya çalışılmıştır. OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların ebeveynlerinin duygu tanıma ve iletişim beceri düzeyleri arasındaki ilişki, korelasyon ilişkisiyle incelenmiştir. Karşılaştırma grubu olarak sosyodemografik özellikleri OSB'li çocuğa sahip ebeveynler ile benzer olan sağlıklı çocuğa sahip gönüllü ebeveynler alınmıştır. OSB'li çocuğa sahip ebeveynler ve sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlerin iletişim becerileri ve gözlerden zihin okuma becerileri arasında farklılık olup olmadığını istatistiksel olarak değerlendirebilmek amacıyla benzer sosyodemografik özelliği olan ebeveynler çalışmaya dahil edilmiştir.

II. Örneklem

Otizimli çocuğa sahip ebeveynler ile ilgili çalışmak için seçilen evrenin sınırlı bir parçası olan 30 otizmli çocuğa sahip ve 30 sağlıklı çocuğa sahip ebeveyn örneklem olarak seçilmiştir. Çalışmaya dahil edilen otizmli çocuğa sahip ebeveynler ve sağlıklı çocuğa sahip ebeveynler küme örneklemedir. Örnekleme alınacak ebeveynlerin seçkisizlik ilkesine bağlı olmaksızın belirlenmesinden dolayı seçkisiz olmayan örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu durum, ebeveynlerin örnekleme seçilme durumlarının birbirinden bağımsız olmamasıyla da ilgilidir. Seçkisiz olmayan örneklemin amacı örnekleme alt yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı Örnekleme yönteminin tercih edilmesiyle derinlemesine araştırma yapabilmek amacıyla çalışmanın amacı bağlamında otizmli çocuğa sahip ebeveynlerle ilgili bilgi

açısından zengin durumların seçilmesi sağlanmıştır. Sağlıklı çocuğa sahip ebeveynler örnekleme benzer şekilde seçkisiz olmayan örnekleme yönteminin amaçlı örnekleme alt türü ile oluşturulmuştur. Sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlerden oluşan örneklem otizmlili çocukların ebeveynleri ile ilgili olarak belirlenen niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlarla benzerlik taşıması sebebiyle seçkisiz olmayan örneklemin amaçlı örnekleme alt türüyle oluşturulmuştur.

Örnekleme benzer sosyodemografik özelliklere sahip aileler dahil edilmiştir. Her iki gruba dahil edilen ailelerin sosyodemografik değişkenleri kıyaslandığında, iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı farkın bulunmaması ile psikososyal etmenlerin aileler üzerindeki etkilerinin benzer olması amaçlanmıştır. Bu sayede sağlıklı bir karşılaştırma yapılabilmesi amaçlanmıştır.

Depresyon ve anksiyete bozukluğu dâhil psikiyatrik eş tanısı olan ve herhangi bir psikiyatrik tedavi alan ebeveynler çalışmaya dahil edilmemiştir. Katılımcılara İletişim becerileri ve Gözlerden zihin okuma testi uygulanmıştır.

Çalışmaya dahil edilen OSB tanılı çocuklar, OSB'li çocukları, zeka geriliği olan çocuklardan ayırmak amaçlı geliştirilmiş bir davranışsal derecelendirme ölçeği olan ÇODÖ ile değerlendirilmiştir. Otizmin şiddetini hafif-orta ve orta-ağır olarak belirlememize olanak sağlamıştır.

III. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı alan ve takip edilen çocukların ebeveynleri ve sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlerinin iletişim becerileri ve gözlerden zihin okuma becerilerine ilişkin veriler İletişim Becerileri Envanteri (İBE) ve Gözlerden Zihin Okuma Testi (GAOT) ile elde edilmiştir. Çalışmaya dahil edilen otizmlili çocukların otizm düzeylerini belirlemek amacıyla Çocukluk Otizmi Derecelendirme Ölçeği (ÇODÖ) kullanılmıştır. Ayrıca çalışma başlangıcında tüm katılımcılara Sosyo-demografik Bilgi Formu doldurtulmuştur.

A. İletişim Becerileri Envanteri

İletişim Becerileri Envanteri Balcı (1996) tarafından geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılan envanterin bu ilk sürümünün madde sayısı 70'tir. Envanter daha sonra, 500 üniversite öğrencisinden oluşan bir örnekleme tekrar uygulanmış, yapılan faktör analizi sonucunda madde sayısı 45'e indirilmiştir (Ersanlı & Balcı, 1998) Ersanlı ve Balcı (1998) tarafından son hali verilen envanter, likert tipi 45 soru maddesinden oluşmaktadır. Envanter zihinsel, duygusal ve davranışsal iletişim becerilerini ölçmektedir. Her bir boyutu ölçeğin 15 madde bulunmaktadır. Maddeler, "her zaman"(5), "genellikle(4)", "bazen"(3), "nadiren"(2), "hiçbir zaman"(1) olarak yanıtlanmaktadır. Olumsuz maddelerin puanlanmasında tam ters bir yol izlenmiştir. Boyutlarda ve genel (toplam) iletişim becerisinde yüksek puan, daha yüksek iletişim becerisine karşılık gelmektedir. Ölçeğin güvenilirliğini belirten cronbach alpha değeri 0,72'dir.

Zihinsel iletişim becerileri ile ölçülmek istenen özelliklere aşağıda yer verilmiştir (Yılmaz, 2001).

- İletişimin insan ilişkilerindeki önemini değerlendirebilmek,
- Başkalarını dinleme davranışını değerlendirebilmek,
- Kişilerarası ilişkilerde etkin dinleme davranışını kullanabilmek,
- Duygusal ve davranışsal tepkilerin oluşmasını etkileyen faktörleri ayırt edebilmek,

Duygusal iletişim becerileri ile ölçülmek istenen özelliklere aşağıda yer verilmiştir.

- Dilin insan iletişimindeki önemini farkında olabilmek,
- Sözsüz iletişim becerilerinin farkında olabilmek,
- Atılgan davranmayı engelleyen duygu ve düşüncelerin farkında olabilmek,
- Çatışmaya verilen tepkileri etkileyen nedenlerin farkında olabilmek.

Davranışsal iletişim becerileri ile ölçülmek istenen özelliklere aşağıda yer verilmiştir.

- Verilen örnek durum üzerinde atılgan davranış sergileyebilmek,
- Verilen örnek durum üzerinde ben dili kullanarak istediklerini iletmeyi gösterebilmek,
- Yardım edici iletişim becerilerini kişiler arası ilişkilerde kullanabilmek,
- Kişilerarası ilişkilerinde yaşanan çatışmalara yönelik verilen örnek durum üzerinde etkili çözüm yolları oluşturabilmek (www.sbf.hacettepe.edu.tr/).

B. Gözlerden Akıl Okuma Testi (GAOT)

Baron-Cohen (2001) tarafından geliştirilerek Girli (2012-değerlendirmede) tarafından Türkçe'ye çevrilen ve Otizm Araştırma Merkezi (OAM) tarafından araştırmacılar için kullanımına olanak sağlanan GAOT zihinselleştirme becerilerini ölçen bir akıl-okuma (bilişsel empati) testidir. Otuz altı maddeden oluşan yenilenmiş GAOT, erkek ve kadın oyuncuların gözleri ve göz çevrelerini içeren fotoğraflardan meydana gelmiştir. Her bir madde, duygusal olarak eşdeğerde bir adet hedef üç tane de yanıltıcı olmak üzere toplam dört adet zihinsel durum tanımını içermektedir. Katılımcıdan sadece görsel bilgiye dayanarak resimdeki insanın ne düşündüğünü ya da hissettiğini tanımlayan kelimeyi seçmesi istenmektedir. Erişkin popülasyonda geçerlilik güvenilirlik çalışması mevcut olan (Yıldırım vd, 2011) testin Türk çocuklarında geçerlilik çalışması yapılmamıştır.

C. Çocukluk Otizmi Derecelendirme Ölçeği (ÇODÖ)

Shopler ve arkadaşları tarafından 1980'de gerçekleştirilen Çocukluk Otizmi Derecelendirme Ölçeği (ÇODÖ), Türkçe çevirisinin geçerlilik ve güvenilirliğini Sucuoğlu ve arkadaşları tarafından yapmıştır. ÇODÖ yaygın olarak otizmin tanısında ve otistik çocukların diğer gelişimsel bozukluğu olan çocuklardan ayırt edilmesinde kullanılmaktadır. Ölçek aile ile görüşme ve çocuğun gözlemlenmesi sonucunda elde edilen bilgiler temel alınarak doldurulmaktadır. Değerlendiricinin gözlem yapmadan önce 15 maddenin tanımını ve puanlamasını iyi bilmesi gerekmektedir. Ölçek ayrı

birer alt ölçek görünümünde olan 15 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin doldurulması ile çocuğun otizm derecesi belirlenmektedir. Ölçekte yer alan maddeler; kişilerle ilişki, taklit, duygusal tepkiler, vücudun kullanımı, değişikliğe tepki, görsel tepkiler, dinleme tepkileri, tat, koku ve dokunmanın kullanılması, korku/sinirlilik, sözel iletişim, sözel olmayan iletişim, zihinsel etkinlikler ve genel izlenimler başlıkları altında toplanmaktadır. Her madde 1 ile 4 arasında yarım derecelik puanlama ile derecelendirilmektedir. Burada 1; o maddede ifade edilen davranışların çocuğun yaşı için normal sınırlarda olduğunu, 4 ise yaşı için çok anormallik gösterdiği anlamına gelmektedir. Son madde; diğer maddeler ile özellikleri değerlendirilen çocuğa ilişkin klinisyenin genel değerlendirilmesini içerir. Toplam puan 15–60 arasında bulunabilir. 30–36 arası puanlar hafif-orta derece otizmi ifade ederken, 37 ve üzeri puanlar ağır derecede otizmi ifade etmektedir.

D. Sosyodemografik Bilgi Formu

Sosyodemografik veri formunda, yaş, cinsiyet, eğitim durumu, kardeş sayısı, anne-babanın yaşları, eğitim durumları, meslekleri, gelir düzeyleri, evlilik durumları, evlilik süreleri, çocuğun özel eğitim alıp almadığı, özel eğitim süresi, anne-babanın yaşadığı psikiyatrik sorunlar değerlendirilmiştir.

IV. Verilerin Analizi

Veriler IBM SPSS Statistics 22.0 (IBM Corp., Armonk, New York, ABD) istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin normal dağılımı ShapiroWilk normallik testi ve Q-Q grafikleri ile değerlendirilmiştir. Varyansların homojenliğine Levene testi ile incelenmiştir. Tanımlayıcı istatistikler ortalama±standart sapma ($\bar{x} \pm ss$) değerleri olarak verilmiştir. İki grup karşılaştırmaları bağımsız örneklerde t testi ile yapılmıştır. Sayısal değişkenler arası ilişkiler Pearson Korelasyon Analizi ile değerlendirilmiştir. Kategorik değişkenler arası ilişkiye Ki-Kare testinin exact yöntemi ile bakılmıştır. $p < 0.05$ değeri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde araştırma problemlerine yönelik bulgulara yer verilmiştir. OSB’li ve sağlıklı çocuklar ile OSB’li ve sağlıklı çocuğa sahip ebeveynler çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılmıştır. Araştırmanın ana problemi olan OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların ebeveynleri ile sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlerin iletişim becerileri ve duygu tanıma düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı ayrıntı olarak incelenmiştir. Ek olarak OSB tanısı alan ve bu tanı ile takip edilen çocukların otizm şiddetinin ebeveynlerinin duygu tanıma ve iletişim beceri düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı değerlendirilmiştir.

Tablo 3. Otizmlı çocuk- sağlıklı çocukların yaş ve cinsiyet karşılaştırması

			Grup		Toplam
			Otizmlı çocuk	Sağlıklı çocuk	
Çocuğun yaşı	2-3 yaş	N (%)	11	13	24
			%36.7	%43.3	%40
	4-5 yaş	N (%)	10	5	15
			%33.3	%16.7	%25
	6 ve üstü yaş	N (%)	9	12	21
			%30	%40	%35
Toplam			30 %100	30 %100	60 %100
Çocuğun cinsiyeti	Erkek	N (%)	22	21	43
			%73.3	%70	%71.7
	Kız	N (%)	8	9	17
			%26.7	%30	%28.3
Toplam			30 %100	30 %100	60 %100

Fisher’s Exact Test: $\chi^2= 2,262$; $p=,371$ (Çocuğun yaşı)

$\chi^2=,082$; $p=1.00$ (Çocuğun yaşı)

Çalışmaya dâhil edilen ebeveynlerin sağlıklı ve otizmlı çocuklarının yaşları ve cinsiyetleri karşılaştırıldığında her iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Tablo 4. Otizmlı çocuk- sağlıklı çocukların anne yaşı, anne eğitim ve çalışma durumu karşılaştırması

Anne yaşı			Grup		Toplam
			Otizmlı çocuk	Sağlıklı çocuk	
20-25 yaşı	N (%)		3	0	3
			%10	%0.0	%5
26-30 yaşı	N (%)		7	6	13
			%23.3	%20	%21.7
31 ve üstü	N (%)		20	24	44
			%66.7	%80	%73.3
Toplam			30 %100	30 %100	60 %100
Anne eğitim	Okuryazar değil	N (%)	1	1	2
			%3.3	%3.3	%3.3
	İlköğretim	N (%)	13	8	21
			%43.3	%26.7	%35
Lise	N (%)	10	7	17	
		%33.3	%23.3	%28.3	
Üniversite	N (%)	6	14	20	
		%20	%46.7	%33.3	
Toplam			30 %100	30 %100	60 %100
Anne alışma durumu	alışıyor	N (%)	6	18	24
			%20	%60	%40
	alışmıyor	N (%)	24	12	36
			%80	%40	%60
Toplam			30 %100	30 %100	60 %100

Fisher's Exact Test: $\chi^2= 3,441$; $p=,222$ (Anne yaşı)

$\chi^2=4,920$; $p=,168$ (Anne eğitim)

$\chi^2= 10.00$; $p=,003$ (Anne alışma durumu)

Çalışmaya dâhil edilen ebeveynlerin sağlıklı ve otizmlı çocuklarının yaşları ve cinsiyetleri karşılaştırıldığında her iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Tablo 5 Otizmlı çocuk- sağlıklı çocuğa sahip ailelerin gelir karşılaştırması

Otizmlı ve sağlıklı çocuğa sahip ailelerin aylık gelir dőzeyleri kıyaslandığında aralarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır.

			Grup		Toplam
			Otizmlı çocuk	Sağlıklı çocuk	
Aile gelir	Asgari ücret altı	N (%)	4 %13.3	2 %6.7	6 %10
	Asgari ücret	N (%)	6 %20	4 %13.3	10 %16.7
	Asgari ücret üstü	N (%)	20 %66.7	24 %80	44 %73.3
Toplam			30 %100	30 %100	60 %100

Fisher's Exact Test: $\chi^2= 1,430$; $p=,527$ (Aile gelir)

Tablo 6. Otizmlı çocuk- sağlıklı çocuğa sahip ailelerin evlilik süresi karşılaştırması

			Grup		Toplam
			Otizmlı çocuk	Sağlıklı çocuk	
Evlilik süresi	1-5 yıl	N (%)	7 %23.3	4 %13.3	11 %18.3
	6-10 yıl	N (%)	14 %46.7	8 %26.7	22 %36.7
	11 yıl ve üstü	N (%)	9 %30	18 %60	17 %45
Toplam			30 %100	30 %100	60 %100

Fisher's Exact Test: $\chi^2= 5,455$; $p= ,089$ (Evlilik süresi)

Otizmlı ve sağlıklı çocuğa sahip ailelerin evlilik süreleri kıyaslandığında aralarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Tablo 7. Otizmlı çocuk- sağlıklı çocukların baba eğitim ve yaş karşılaştırması

			Grup		Toplam
			Otizmlı çocuk	Sağlıklı çocuk	
Baba eğitim	İlköğretim	N	8	7	15
		(%)	%26.7	%23.3	%25
	Lise	N	11	8	19
		(%)	%36.7	%26.7	%31.7
	Üniversite	N	11	15	26
		(%)	%36.7	%50	%43.3
Toplam			30	30	60
			%100	%100	%100
Baba yaş	20-25 yaş	N	2	0	2
		(%)	%6.7	%0.0	%3.3
	26-30 yaş	N	8	3	11
		(%)	%26.7	%10	%18.3
	31 ve üstü	N	20	27	47
		(%)	%66.7	%90	%78.3
Toplam			30	30	60
			%100	%100	%100

Fisher's Exact Test: $\chi^2= 1,156$; $p=,557$ (Baba eğitim)

$\chi^2= 5,315$; $p=,069$ (Baba yaş)

Otizmlı ve sağlıklı çocuğa sahip babaların eğitim düzeyleri ve yaşları kıyaslandığında aralarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Tablo 8. OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların otizm şiddeti ebeveynlerinin duygu tanıma düzeylerine göre incelenmesi

	Otizm derecesi	N	$\bar{X}$	t	p
Baba gözlerden zihin okuma	Hafif-orta	15	22.20*	2.151	.040
	Ağır	15	19.40		
Anne gözlerden zihin okuma	Hafif-orta	15	21.53*	1.244	.224
	Ağır	15	19.66		

*ağır otizmlilerden yüksek

Tablo 8’de görüldüğü gibi, OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların otizm şiddeti ile babaların duygu tanıma düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır ($t=2.151$, $p<.05$). Hafif-orta şiddetli otizmlili çocuğa sahip babaların gözlerden zihin okuma puanlarının ortalaması, ağır şiddetli otizmi olan çocuğa sahip babaların ortalamasından daha yüksek bulunmuştur ($\bar{X}= 22.20$). OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların otizm şiddeti ile annelerin duygu tanıma düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t=1.244$, $p<.05$). Babalarinkine benzer şekilde, hafif-orta şiddetli otizmlili çocuğa sahip annelerin gözlerden zihin okuma puanlarının ortalaması, ağır şiddetli otizmi olan çocuğa sahip annelerin ortalamasından daha yüksek olduğu bulunmuştur. ($\bar{X} = 21.53$).

Tablo 9. OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların otizm şiddeti ebeveynlerinin iletişim becerileri düzeylerine göre incelenmesi

	Otizm derecesi	N	$\bar{X}$	t	p
Anne zihinsel i.b	Hafif-orta	15	53.06	1,732	,094
	Ağır	15	57.33		
Anne duygusal i.b	Hafif-orta	15	50.66	-,312	,757
	Ağır	15	51.46		
Anne davranışsal i.b	Hafif-orta	15	57	-,339	,737
	Ağır	15	58		
Baba zihinsel i.b	Hafif-orta	15	54*	,236	,815
	Ağır	15	53.46		
Baba duygusal i.b	Hafif-orta	15	53.33*	,999	,326
	Ağır	15	50.86		
Baba davranışsal i.b	Hafif-orta	15	58.93*	1,531	,137
	Ağır	15	55.22		

*ağır otizmlilerden yüksek

Tablo 9’ da görüldüğü gibi, OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların otizm şiddeti ile annelerin duygusal, davranışsal ve zihinsel iletişim becerileri arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Ağır şiddetli otizmlili çocuğa sahip annelerin

duygusal, davranışsal ve zihinsel iletişim becerileri puanlarının ortalaması, hafif-orta şiddetli otizmi olan çocuğa sahip annelerin ortalamasından daha yüksek bulunmuştur ($\bar{X}=57.33$, $\bar{X}=51.46$, $\bar{X}=58$). Ayrıca, OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların otizm şiddeti ile babaların duygusal, davranışsal ve zihinsel iletişim becerileri arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Hafif-orta şiddetli otizmi çocuğa sahip babaların duygusal, zihinsel ve davranışsal iletişim becerileri puanlarının ortalaması, ağır şiddetli otizmi olan çocuğa sahip babaların ortalamasından daha yüksek bulunmuştur ($\bar{X}=54$, $\bar{X}=53.33$, $\bar{X}=58.93$).

Tablo 10. OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların ebeveynleri ile sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlerin duygu tanıma düzeyleri arasındaki farkın incelenmesi

		N	$\bar{X}$	t	p
Baba gözlerden zihin okuma	Otizmi çocuğa sahip	30	20.80	-1,144	,257
	Sağlıklı çocuğa sahip	30	22.03*		
Anne gözlerden zihin okuma	Otizmi çocuğa sahip	30	20.60	-2,209	,031
	Sağlıklı çocuğa sahip	30	23.40*		

*sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlerde yüksek

Tablo 10' da görüldüğü gibi, OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların babalarının ve sağlıklı çocuğa sahip babaların gözlerden zihin okuma düzeyleri arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Ancak sağlıklı çocuğa sahip babaların gözlerden zihin okuma puan ortalaması otizmi çocuğa sahip babaların gözlerden zihin okuma puan ortalamasından daha yüksek bulunmuştur ($\bar{X}=22.03$). Bununla birlikte OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların annelerinin ve sağlıklı çocuğa sahip annelerin gözlerden zihin okuma düzeyleri anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Sağlıklı çocuğa sahip annelerin gözlerden zihin okuma puan ortalaması otizmlili çocuğa sahip annelerin gözlerden zihin okuma puan ortalamasından daha yüksek bulunmuştur ($\bar{X}=23.40$).

Tablo 11. OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların ebeveynleri ile sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlerin iletişim beceri düzeyleri arasındaki farkın incelenmesi

		N	$\bar{X}$	t	p
Anne zihinsel iletişim	Otizmlili çocuğa sahip	30	55,20		
	Sağlıklı çocuğa sahip	30	57,16*	-1,256	,214
Anne duygusal iletişim	Otizmlili çocuğa sahip	30	51,06		
	Sağlıklı çocuğa sahip	30	56,40*	-2,874	,006
Anne davranışsal iletişim	Otizmlili çocuğa sahip	30	57,50		
	Sağlıklı çocuğa sahip	30	57,60*	-,054	,957
Baba zihinsel iletişim	Otizmlili çocuğa sahip	30	53,73		
	Sağlıklı çocuğa sahip	30	54,16*	-,283	,778
Baba duygusal iletişim	Otizmlili çocuğa sahip	30	52,10		
	Sağlıklı çocuğa sahip	30	48,26	2,613	,011
Baba davranışsal iletişim	Otizmlili çocuğa sahip	30	57,06		
	Sağlıklı çocuğa sahip	30	52,60	2,981	,004

*sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlerde yüksek

Tablo 11’ de görüldüğü gibi, OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların annelerinin ve sağlıklı çocuğa sahip annelerin duygusal iletişim becerileri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. İki grupta bulunan annelerin zihinsel ve davranışsal iletişim becerileri arasında anlamlı fark bulunamamıştır. Bununla birlikte sağlıklı çocuğa sahip annelerin iletişim becerileri puan ortalamaları otizmlili çocuğa sahip annelerin iletişim becerileri puan ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur ($\bar{X}=57.16$, $\bar{X}=56.40$, $\bar{X}=57.60$). OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların babalarının ve sağlıklı çocuğa sahip babaların duygusal iletişim becerileri ve davranışsal iletişim

becerileri arasında ise anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sağlıklı çocuğa sahip babaların zihinsel iletişim becerileri puan ortalaması daha yüksek bulunmuştur ($\bar{X}$ =54.16, $\bar{X}$ =52.60).

Tablo 12. OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların ebeveynlerinin duygu tanıma ve iletişim beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi

	1	2	3	4	5	6	7	8
1- Baba gözler	r -							
2- Anne gözler	r ,138	-						
3- Anne zihinsel	r -,094	,186	-					
4- Anne duygusal	r ,081	,414*	,519*	-				
5- Anne davranışsal	r ,258	,486*	,680*	,515*	-			
6- Baba zihinsel	r ,096	,095	,252	-,056	,207	-		
7- Baba duygusal	r ,144	,266	-,176	-,079	,303	,318	-	
8- Baba davranışsal	r ,166	,058	,147	,006	,261	,660*	,419*	-

* işaretli korelasyonlar anlamlı düzeyde korelasyonu göstermektedir ($p<0,05$).

Tablo 12' ye göre, OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların ebeveynlerinin duygu tanıma ve iletişim beceri düzeyleri değerlendirildiğinde, annelerin duygusal iletişim becerileri ile gözlerden zihin okumaları arasında pozitif yönde anlamlı korelasyon tespit edilmiştir. Annelerin duygusal iletişim becerileri arttıkça gözlerden zihin okuma becerileri de artmaktadır. Annelerin davranışsal iletişim becerileri ile gözlerden zihin okumaları arasında pozitif yönde anlamlı korelasyon tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak annelerin davranışsal iletişim becerileri arttıkça gözlerden zihin okuma becerileri de artmaktadır. Ayrıca annelerin davranışsal ve

duygusal iletişim becerileri ile annelerin zihinsel iletişim becerileri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Annelerin davranışsal iletişim becerileri ile duygusal iletişim becerileri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Annelerin davranışsal iletişim becerileri arttıķa duygusal iletişim becerileri de aynı yönde artmaktadır. Ek olarak babaların davranışsal iletişim becerileri ile zihinsel iletişim becerileri arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Yine babaların davranışsal iletişim becerileri ile babaların duygusal iletişim becerileri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Benzer Şekilde babaların davranışsal iletişim becerileri arttıķa duygusal iletişim becerileri de artmaktadır.

TARTIŞMA

OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların anne ve babalarının duygu tanıma ve iletişim beceri düzeylerinin incelenmesi bu araştırmanın temel amacı olmuştur. Bununla birlikte otizm şiddeti ile ebeveynlerin iletişim becerileri ve duygu tanımlarının arasında ilişki olup olmadığının araştırılması hedeflenmiştir.

Çalışmamızdaki bulgular doğrultusunda elde edilen verilerin ilgili yazınla tartışması yapılmıştır.

1. İletişim Becerileri ve Gözlerden Akıl Okuma

Çocuk gelişimi ile ilgili yapılan araştırmalara göre, çocukların erken dönemdeki gelişimsel becerilerinin düzeyi ile ebeveynlerinin onlarla etkileşimde bulunma düzeyleri arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Mahoney vd., 1998). Ebeveynlerin yanıtlayıcılık düzeyi çocuklarının gelişimde önemli rol oynamaktadır. Eğer ebeveynler çocuklarına karşı, özellikle yaşamlarının ilk beş yılında uygun düzeyde “yanıtlayıcı” etkileşim davranışları sergilerlerse; onların bilişsel, dil ve sosyal-duygusal gelişimlerine katkı sağlayabilirler (Mahoney, 2009).

Landry, Smith, Swank, Assel ve Vellet (2001) tarafından yapılan kapsamlı ve uzun süreli bir araştırmada, yüksek düzeyde yanıtlayıcı ebeveyn davranışlarının çocukların bilişsel, dil ve sosyal-duygusal gelişimleri üzerindeki olumlu etkileri olduğu belirtilmiştir. Sadece çocuğun ilk iki yılı yerine; beş yaşına kadar olan dönemin çocuğun gelişiminde önemli bir rol oynadığı vurgulanmıştır. Yapılan araştırmalara göre ebeveynlerin iletişim becerileri ve sosyal etkileşimleri çocukların bilişsel gelişim açısından önemli bir noktada bulunmaktadır. Ancak otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları dil sorunları ve kişilerle karşılıklı konuşmalara katılmada zorlandıkları (pragmatik dil kusurları, gelişimsel dil gecikmesi) yapılan araştırmalarla tespit edilmiştir (Kanner ve Lesser (1958). Ebeveynlerin yaşadığı bu güçlüklerin, otizmlili çocuklarda yaşanan dil bilişsel ve sosyal-duygusal gelişimlerdeki geriliğin sebebi olarak düşünülmektedir.

Dawson, Hill, Spencer, Galpert ve Watson (1990) tarafından yapılan bir araştırmada, 16 OSB tanılı ocuk ve annesi ile 16 normal gelişim gösteren ocuk ve annesinin doğal etkileşimleri sırasındaki sosyal davranışlarını karşılaştırmışlardır. Birincil olarak bu etkileşimler sırasında OSB’li çocukların dokunma, bakma davranışlarının incelendiği çalışmanın sonuçlarında; OSB’li çocuğa sahip annelerin, normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelerden daha az çocuğun gülümsemesine karşılık gülümsediğini saptamışlardır. Elde edilen bulgulara göre, OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların annelerinin ve sağlıklı çocuğa sahip annelerin duygusal iletişim becerileri arasında anlamlı bir farklılık bulunurken, annelerin zihinsel ve davranışsal iletişim becerileri arasında anlamlı fark bulunamamıştır. Bununla birlikte sağlıklı çocuğa sahip annelerin iletişim becerileri puan ortalamaları otizmlili çocuğa sahip annelerin iletişim becerileri puan ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur. Babaların iletişim becerileri incelendiğinde ise elde edilen sonuçlara göre OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların babalarının ve sağlıklı çocuğa sahip babaların duygusal iletişim becerileri ve davranışsal iletişim becerileri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sağlıklı ocuğa sahip babaların zihinsel iletişim becerileri puan ortalaması daha yüksektir. Bu durum otizmlili çocuğa sahip bireylerde sözel olmayan davranış kusurları, duygusal duyarlılıkta yetersizlik, arkadaşlık ilişkilerini sürdürmekte zorluk ve tuhaf davranışlar gibi sosyal etkileşim sorunlarının sıklıkla görülmesi açısından literatürle uyumludur (Pickles vd., 1995).

Yapılan bir çalışmada otizmlili ve normal gelişim gösteren çocukların annelerinin empatik eğilimleri ve gözlerden zihin okuma düzeylerinin karşılaştırıldığında normal gelişim gösteren ocuk annelerinin gözlerden zihin okumada otizmlili çocuğa sahip annelerden daha iyi olduğu bulunmuştur. Empatik eğilimler açısından ise iki grup arasında anlamlı fark saptanamamıştır (Girli ve Tekin, 2011). Bu alışmada, OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların annelerinin ve sağlıklı çocuğa sahip annelerin gözlerden zihin okuma düzeyleri anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sağlıklı ocuğa sahip annelerin gözlerden zihin okuma puan ortalaması otizmlili çocuğa sahip annelerin gözlerden zihin okuma puan ortalamasından daha yüksektir. Zihin kuramı ile ilgili yapılan birçok araştırmada OSB hastalarının yakınlarında, zihinsel durumu çözme becerisi kusurları gözlenmiştir. (Dorris, Espie, Knott & Salt, 2004).

Alan yazınında OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların babaları ile ilgili yapılan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Boren-Cohen ve Hammer (1997) tarafından yapılan çalışmada, babalara göz çevresinin olduğu farklı fotoğraflar gösterip bu kişilerin ne düşünüp veya ne hissettiğini en iyi tanımlayan ruh hali terimlerinden ikisini seçmelerini istedikleri araştırmalarında; kontrol grubu anne babalarının aspergerli veya otizmlili bireylerin anne babalarından çok daha iyi performans gösterdiklerini bulmuşlardır. Bu araştırma sonuçlarına göre ise, OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların babalarının ve sağlıklı çocuğa sahip babaların gözlerden zihin okuma düzeyleri arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Ancak sağlıklı çocuğa sahip babaların gözlerden zihin okuma puan ortalaması otizmlili çocuğa sahip babaların gözlerden zihin okuma puan ortalamasından daha yüksektir. Genel olarak alan yazınında OSB hastaları ve anne babalarında karmaşık zihinsel durumları tanıma kusuru olduğu bilinmektedir (Dorris, Espie, Knott & Salt, 2004).

OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların ebeveynlerinin duygu tanıma ve iletişim beceri düzeyleri değerlendirildiğinde, annelerin duygusal iletişim becerileri ve davranışsal iletişim becerileri ile gözlerden zihin okumaları arasında pozitif yönde anlamlı korelasyon tespit edilmiştir. Annelerin duygusal iletişim becerileri ve davranışsal iletişim becerileri arttıkça gözlerden zihin okuma becerileri de artmaktadır. Ayrıca annelerin davranışsal ve duygusal iletişim becerileri ile annelerin zihinsel iletişim becerileri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Söze dayalı iletişim ve sözel olmayan iletişim karşılaştırıldığında, sözel olmayan iletişimin büyük bir güce sahip olduğu görülmektedir. Yaşanan sosyal durumların yaklaşık olarak üçte ikisinin anlamının sözel olmayan ipuçlarından çıkarıldığı yordanmaktadır (Burgoon, Buller ve Woodall, 1989). Ailelerin çocuklarla kurduğu sözel ve davranışsal iletişim becerileri çocuklarla kurduğu sosyal etkileşimle paralellik göstermektedir. Annelerin davranışsal iletişim becerileri ile duygusal iletişim becerileri arasında da pozitif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Annelerin davranışsal iletişim becerileri arttıkça duygusal iletişim becerileri de aynı yönde artmaktadır. Otistik çocuk ve normal çocuk sahibi anne babalara hikaye oluşturmaları söylenen bir araştırmada otistik çocukların anne babalarının hikaye oluşturmada kontrol grubu anne babalarından daha zayıf oldukları görülmüştür. Her iki grubun hikayeleri uzunlukta benzer olsa da otistik çocukların anne babalarının hikayelerinin daha az

kompleks ve daha az tutarlı olduğu tespit edilmiştir (Landa ve ark. 1991). Babaların iletişim becerileri ile gözlerden zihin okuma düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Annelerinkine benzer şekilde babaların davranışsal iletişim becerileri ile zihinsel iletişim becerileri arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Yine babaların davranışsal iletişim becerileri ile babaların duygusal iletişim becerileri arasında da pozitif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Rodrigue, Morgan ve Geffken (1992) otizmlı, Down sendromlu ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip babalar ile yaptığı bir araştırmada otizmlı, down sendromlu ve sağlıklı çocuğa sahip baba olmanın baba-çocuk ilişkisine olan etkisini incelemişlerdir. Otizmlı ve Down sendromlu çocuğu olan babalar, normal gelişim gösteren çocuğa sahip babalara göre aileleri üzerinde daha çok olumsuz etkileri olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra, bu araştırma otizmlı çocuklu babalarının diğer babalara göre daha çok kaçma baş etme yöntemini kullandıklarını göstermiştir. Otizmlı çocuğa sahip babaların çocuğun gösterdiği sözel olmayan ipuçlarını anlamlandıramaması babaların sözel olan iletişim becerilerini de tam olarak kullanamaması ile paralellik göstermektedir.

2. Otizm Şiddeti ile İletişim Becerileri ve GAOT İlişkisi

Yetişkin bireylerde yapılmış filmlerden zihin okuma ile ilgili yapılan bir çalışmada, gerçek sosyal yaşantıya daha uygun olan film sahneleri kullanılarak yüz ve sesten duyguları tanımanın yanı sıra akli durumu anlama durumları değerlendirilmiştir. Otizm tanısı almış yetişkin bireyler çalışmaya dahil edilmiş ve bu bireylerin normal gelişim gösteren yetişkinlere göre filmlerdeki duygu ve akli durumları anlamada düşük performans sergilediği saptanmıştır (Golan vd., 2006). Elde edilen bulgulara göre, OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların otizm şiddeti ile babaların duygu tanıma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Hafif-orta şiddetli otizmlı çocuğa sahip babaların gözlerden zihin okuma puanlarının ortalaması, ağır şiddetli otizmi olan çocuğa sahip babaların ortalamasından daha yüksektir. Anneler değerlendirildiğinde, OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların otizm şiddeti ile annelerin duygu tanıma düzeyleri arasında anlamlı bir fark saptanamazken, babalarinkine benzer şekilde, hafif-orta şiddetli otizmlı çocuğa sahip annelerin gözlerden zihin okuma puanlarının ortalaması, ağır şiddetli otizmi olan

çocuğa sahip annelerin ortalamasından daha yüksek bulunmuştur. Bu durum otizmlı bireylerin yakınlarının empati becerilerindeki sınırlılıkla açıklanabilir.

Otizmlı çocukların çoğunda görülen ortak özellikler ebeveynlerin streslerini artırabilir (Gupta ve Singhal, 2005). Otizmlı çocuğun duygusal gelişimindeki ve duygu ifadesindeki yetersizlikler anne ve çocuk arasındaki empatiyi azaltabilir. Çoğu araştırma çocuğun semptomları ağırlaştıkça ailedeki stresin daha da arttığı yönündedir. Dahası, çocuğun olumsuz özellikleri artıkça, aile toplumsal yaşamından daha çok izole olmaktadır, yani kısacası aile de “otizmlı” olmaktadır (Kozloff,1984). Elde edilen sonuçlara göre, otizm şiddeti ile iletişim becerileri karşılaştırıldığında, OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların otizm şiddeti ile annelerin duygusal, davranışsal ve zihinsel iletişim becerileri arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Ancak iletişim becerileri düzeyi azaldıkça otizmin şiddeti arttığı, ayrıca sağlıklı çocuğa sahip annelere göre iletişim becerileri puanlarının daha düşük olduğu saptanmıştır. Babalar değerlendirildiğinde, OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların otizm şiddeti ile babaların duygusal, davranışsal ve zihinsel iletişim becerileri arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Hafif-orta şiddetli otizmlı çocuğa sahip babaların duygusal, zihinsel ve davranışsal iletişim becerileri puanlarının ortalaması, ağır şiddetli otizmi olan çocuğa sahip babaların ortalamasından daha yüksek bulunmuştur. Otizmlı çocuk ve ailelerin toplumsal izole olmaları birbirinin sebep ve aynı zamanda sonucu olan bir döngü şeklindedir. Çocuğun olumsuz özellikleri arttıkça, aile kendini toplumsal yaşamdan daha çok izole ederken, ailenin izole davranışları da çocuğun otizm şiddetini arttırmaktadır.

3. Sosyodemografik Veriler

Bu araştırmada OSB tanılı çocukların ebeveynlerinin iletişim becerileri ve yüz ifadelerini tanıma açısından değerlendirilmesi ve sağlıklı çocuğa sahip ebeveynleriyle karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla araştırmaya OSB tanısı almış 30 çocuğun anne babaları (n=60) ve kontrol grubundaki 30 çocuğun anne babaları (n=60) olmak üzere toplam 120 anne-baba çalışmaya dâhil edilmiştir. İki gruptaki anne-babalar yaş dağılımları, eğitim durumları açısından karşılaştırılırken, çalışmaya dahil edilen çocuklar cinsiyet ve yaş dağılımları açısından karşılaştırılmıştır.

Çalışmaya yaş ve cinsiyet açısından benzer seçilmiş 30 otizmlı, 30 sağlıklı toplam 60 çocuk dahil edilmiştir. Çalışmaya dâhil edilen sağlıklı ve otizmlı çocuklarının yaş ve cinsiyetleri karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır. Otizmin erkek çocuklarda daha yüksek oranda görünmesi sebebiyle çalışmaya dâhil edilen çocukların 22'sini otizmlı erkek çocuklar oluşturmaktadır. Otizmlı grupta bulunan çocukların %36.7'si, 2-3 yaşındadır. Benzer şekilde sağlıklı grupta bulunan çocukların 21'i erkek ve %43.3'ü, 2-3 yaşındadır. Bu benzer orandaki eşleştirme ile yaş ve cinsiyete bağlı olarak, psikososyal etmenlerin çocukların üzerindeki etkilerinin benzer olması ve sağlıklı bir karşılaştırma yapılabilmesi amaçlanmıştır.

Otizmlı ve sağlıklı çocuğa sahip anne-babaların, yaşları ve eğitim düzeyleri kıyaslandığında aralarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır. Ek olarak her iki grupta bulunan ailelerin aylık gelir düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır. Bu sonuç kliniğe başvuran aileler ve kontrol grubu için seçilen ailelerin benzer sosyo-ekonomik düzeyde olması ile açıklanabilir.

Otizmlı ve sağlıklı çocuğa sahip annelerin çalışma durumları kıyaslandığında ise aralarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Sağlıklı çocuğa sahip annelerin büyük bir kısmı çalışırken, otizmlı çocuğa sahip annelerin daha az kısmı çalışmaktadır. Annelerin eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken çalışma durumlarında farklılık bulunması, çocuğun bakım veren bir anneye bağımlı olması ve genellikle düzeltilemeyen, değiştirilemeyen ve süreklilik gösteren yetersizliklerin, ailelerin işlevlerini sınırlandırarak onlarda zorlanmalara neden olabilmesiyle açıklanabilir (Kaner, 2004).

Otizmlı ve sağlıklı çocuğa sahip ailelerin evlilik süreleri kıyaslandığında aralarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre, eşler birbirlerini engelli çocuk sonrasında daha bağımlı daha güvenilir algılamaktadır. Genel yargının tersine eşler birbirine daha çok bağlanmakta ve engelli çocuğun getirdiği sıkıntılarla birlikte baş etmeye çalışmaktadır (Kabakçı ve ark., 1993).

Araştırmanın değişkenleri kıyaslandığında her iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı farkın bulunmaması psikososyal etmenlerin aileler üzerindeki etkilerinin benzer olduğunun gösterir. Bu sayede sağlıklı bir karşılaştırma yapılabilmesi amaçlanmıştır.

SONUÇLAR

Çalışmaya dâhil edilen ebeveynlerin sağlıklı ve otizimli çocuklar değişkenler açısından karşılaştırıldığında çocukların yaşları ve cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır. Her iki grupta bulunan çocukların ebeveynleri sosyodemografik değişkenler açısından karşılaştırıldığında ise; otizimli ve sağlıklı çocuğa sahip ailelerin evlilik süreleri, babaların yaşları ve eğitimleri, gelir düzeyleri, annelerin yaşları ve eğitim düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır. Ancak otizimli ve sağlıklı çocuğa sahip annelerin çalışma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Her iki gruptaki çocukların annelerinin eğitim düzeyi arasında farklılık bulunmazken, çalışma durumları çocuğun sağlık durumuna göre değişmektedir. Sağlıklı çocuğa sahip anneler daha çok meslek hayatında yer almaktadır.

Yapılan istatistiksel analizlerin sonucunda, OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların otizm şiddeti ile babaların duygu tanıma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık saptanırken; otizm şiddeti ile annelerin duygu tanıma düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Otizm şiddeti ile ilişkilendirilen değişkenler incelendiğinde; OSB alan ve takip edilen çocukların otizm şiddeti ile annelerin duygusal, davranışsal ve zihinsel iletişim becerileri arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Benzer şekilde; OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların otizm şiddeti ile babaların gözlerden zihin okuma ve duygusal, davranışsal ve zihinsel iletişim becerileri arasında da anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Otizimli ve sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlerin gözlerden zihin okuma becerileri karşılaştırıldığında; OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların annelerinin ve sağlıklı çocuğa sahip annelerin gözlerden zihin okuma becerileri arasında anlamlı bir farklılık bulunurken; OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların babalarının ve sağlıklı çocuğa sahip babaların gözlerden zihin okuma becerileri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Otizimli ve sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlerin iletişim becerileri karşılaştırıldığında; OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların annelerinin ve sağlıklı çocuğa sahip annelerin duygusal iletişim becerileri arasında anlamlı bir farklılık bulunurken; annelerin zihinsel ve davranışsal iletişim becerileri arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların babaları ve sağlıklı çocuğa sahip babalar incelendiğinde; babaların duygusal iletişim becerileri ve davranışsal iletişim becerileri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların ebeveynlerinin duygu tanıma ve iletişim beceri düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde, annelerin duygusal iletişim becerileri ile gözlerden zihin okumaları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca annelerinin davranışsal iletişim becerileri ile gözlerden zihin okumaları arasında da pozitif yönde anlamlı korelasyon tespit edilmiştir.

OSB tanısı alan ve takip edilen çocukların annelerin davranışsal ve duygusal iletişim becerileri ile annelerin zihinsel iletişim becerileri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Ayrıca annelerin davranışsal iletişim becerileri ile duygusal iletişim becerileri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur.

Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı alan ve takip edilen çocukların babalarının davranışsal iletişim becerileri ile zihinsel iletişim becerileri arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Ek olarak babaların davranışsal iletişim becerileri ile babaların duygusal iletişim becerileri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur.

Araştırma sonucunda elde edilen bütün bulguların ışığında, araştırmada kullanılan iletişim becerileri ve duygu tanıma düzeylerinin otizmin etiyojisine olan etkisi daha geniş bir örneklemede araştırılabilir.

Kullanılan duygu tanıma ve iletişim becerileri envanterleri, araştırmanın sınırlılıklarından dolayı sadece 30 anne ve babaya verilmiştir. İleriki çalışmalarda otizimli aile üyesi olan bireylere, anne-babalara ve kardeşlere de birlikte uygulanabilir. Böylece elde edilen sonuçların etkililiği ve kazanımların kalıcılığı artabilir.

Otizimli çocuđa sahip aileler ve risk altında olduđu dűşűnűlen aileler için iletiřim becerilerini geliřtirmeleri ve dođru kullanmalarını sađlayacak bir eđitim programı geliřtirilebilir. Ailelere verilecek iletiřim becerileri eđitim programının uzun vadede bir etkisi olup olmadıđını belirlemek amacıyla izleme çalıřmaları yapılabilir.

KAYNAKÇA

Aboulafia-Brakha T. (2011). Christ B.Theory of mind tasks and executive functions: A systematic review of group studies in neurology. *Journal of Neuropsychology*, 5(1), 39–55.

Adolphs, R. (2001). The neurobiology of social cognition. *Current opinion in Neurobiology*, 11(2), 231-239.

Adolphs, R., Sears, L., & Piven, J. (2001). Abnormal face processing of social information from faces in autism. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 13, 232-240.

Amerikan Psikiyatri Birliği (2001). *Psikiyatride Hastalıkların Tanımlanması ve Sınıflandırılması El Kitabı*. Gözden geçirilmiş dördüncü baskı (DSM-IV-TR) E. Köroğlu (2000 den çev.) Ankara Hekimler Yayın Birliği.

American Psychiatric Association. *Committee on nomenclature and statistics*. In: *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (2nd ed.). Washington, DC: American Psychiatric Press. 1968.

Amerikan Psikiyatri Birliği (2001). *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı, Beşinci baskı (DSM-5)*, Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabından, çev. Köroğlu E, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 2013.

Akkök, F. (1997). Farklı özelliği olan çocuk anne babalarının yaşadıkları. Farklılıkla yaşamak. *Türk Psikologlar Derneği Yayınlar*, 13, 9-22.

Alaner, A. B. (2002). Yaratıcı (Creative) Müzik Terapisi Yöntemleri ve Eskişehir Anadolu Üniversitesi'ndeki Uygulama, *21.YY. Başında Türkiye'de Müzik Sempozyumu, SCA Müzik Vakfı-Gazi Üniversitesi*. 234-245, Ankara: Rekmay, SCA Müzik Vakfı.

Atasoy, S. (2002). *Engelli (otistik) kardeşe sahip olan bireylerin kardeş ilişkilerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bailey A, Palferman S, Heavey L, Le Couteur A (1998) *Autism: the phenotype in relatives*. *Journal of Autism and Developmental Disorders*; 28, 369-92.

Baltaş, Z. ve Baltaş, A. (2002). *Bedenin dili*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Baron-Cohen, S., Leslie, A. M., Frith, U. (1985). *Does the autistic child have a "theory of mind"*. *Cognition*, 21(1), 37-46.

Baron-Cohen S, Wheelwright S, Hill J, Raste Y, Plumb I. (2001). The "Reading the Mind in the Eyes" test revised version: a study with normal adults, and adult with Asperger syndrome or high-functioning autism. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 42, 241–251.

Barton, J. J., Cherkasova, M. V., Hefter, R., Cox, T. A., O'Connor, M., & Manoach, D. S. (2004). Are patients with social developmental disorders prosopagnosic? Perceptual heterogeneity in the Asperger and socio-emotional processing disorders. *Brain*, 127(8), 1706-1716.

Baumeister, R. F., & Leary, M. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117, 497-529.

Beckman PJ. (1983) Influence of Selected Child Characteristics on Stress in Families of Handicapped Infants. *American Journal of Mental Deficiency*, 88 (2), 150-156.

Blacher, J., Baker, L.B. ve Laladjian, A. . (2013). Syndrome specificity and motherchild interactions: Examining positive and negative parenting across context and time. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43, 761-774.

Bleuler, E. Dementi apraecoxoder gruppe der schizophrenien. In:G. Aschaffenburg (Ed.), *Handbuch der Psychiatrie. Spezieller Teil. 4. Abteilung. 1. Hälfte*. Leipzig und Wien: Franz Deuticke, 1911.

Bolton et al (1994) A case-control family history of autism. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 877-900.

Bonnaterre, P. J. Notice Historique sur le sauvage de l'Aveyron. *Paris: Pancoucke*, 1800.

Bryson SE. Epidemiology of autism: Overview and issues outstanding, chapter 2. Cohen DJ, Volkmar FR (editors). *Handbook of Autism and Pervasive Developmental Disorders 2. Edi.*, 1997 John Wiley & Sons.

Burgoon, J.K., Buller, D.B. and Woodall, W.G. (1989). *Nonverbal communication: the unspoken dialogue*. New York: Harper and Row.

Chakrabarti S, Fombonne E. (2001). Pervasive developmental disorders in preschool children. *JAMA*; 285, 3093-9.

Cunningham, C.E., Reuler, E., Blackwell, J. ve Deck, J. (1981). Behavioral and linguistic developments in the interactions of normal and retarded children with their mothers. *Child Development*, 52, 62-70.

Coleman ve Catalania B (2005) Intruduction. *The neurology of autism içinde*, M Coleman(ed). 2005, Oxford, London, 3-40.

Custrini, R. J.,&Feldman, R. S. (1989). *Children's social competence and nonverbal encoding and decoding of emotions*. *Journal of Clinical Child Psychology*, 18, 336-342.

Çağdaş. A. Ve Seçer-Şahin, S. (2004). Anne-baba tutumları. (Ed: A. Çağdaş). *Mutlu ve Sağlıklı Yarınlar İçin Anne-Baba Eğitimi*. Konya: Eğitim Kitapevi.

Daniels JL, Forssen U, Hultman CM, Cnattingius S, Savitz DA, Feychting M, Sparen P (2008) Parental psychiatric disorders associated with autism spectrum disorders in the offspring. *Pediatrics*; 121,1357-62.

Davidovicz HM. (1996). Autistic Spectrum Disorders. In: Frank Y (eds). *Pediatric Behavioral Neurology*. Boca Raton: CRC Press, 73-87.

Dawson, G., Hill, D., Spencer, A., Galpert, L. ve Watson, L. (1990). Affective exchanges between young autistic children and their mothers. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 18 (3), 335-345.

Dawson, G., Toth, K., Abbott, R., Osterling, J., Munson, J., Estes, A., & Liaw, J. (2004). Early social attention impairments in autism: Social orienting, joint attention, and attention to distress. *Developmental Psychology*, 40, 271-283.

Dorris, L, Espie CA, Knott F, Salt J (2004) Mind-reading difficulties in the siblings of people with Asperger's syndrome: evidence for a genetic influence in the abnormal development of a specific cognitive domain. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*; 45, 412–418.

Dökmen, Ü. (2010). Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati. (43. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dursun, P. (2007). *Recognition of emotional facial expression in alcohol dependent in patients*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Egan, G. J., Brown, R. T., Goonan, L., Goonan, B. T., & Celano, M. (1998). The development of decoding of emotions in children with externalizing behavioral disturbances and their normally developing peers. *Archives of Child Neurology*, 13, 383-396.

Eisenberg, L.,&Kanner, L. (1956). Early infantile autism, 1943–1955. *American Journal of Orthopsychiatry*, 35, 221–234.

Ekman, P. (2003). Emotions Revealed: Recognizing faces and feeling stoimprove communication and emotional life. *New York, NY: Times Books*.

Ekşi, A. (1999). Anneden ayrılığa tepkiler.: ben hasta değilim. (ed: A. Ekşi). *Çocuğun ruhsal gelişiminde annenin önemi*, İstanbul: Nobel Tıp Yayınevi.

Ersanlı, K. Ve Balcı S. (1998). İletişim Becerileri Envanterinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (20), 7-11.

Fiske, A. P. (1992). The four elementary forms of sociality: Framework for a unified theory of social relations. *Psychological Review*, 99, 689-7

Gökçen S, Bora E, Erermis S, Kesikci H, Aydın C (2009) Theory of mind and verbal working memory deficits in parents of autistic children. *Psychiatry Research*, 166: 46-5.

Frith, U. and Hill, E. (Eds.) (2004). *Autism: Mind and Brain*. Oxford: Oxford University Press.

Girli, A. (2005) Otistik çocukların ailelerine yönelik grup rehberliğinin anne babaların depresyon ve benlik saygısına etkisi. 1. *Uluslararası İzmir Özel Eğitim ve Otizm Sempozyumu kitapçığı*, İzmir.

Girli, A., Tekin, D. (2011). Investigating Mothers' Empathic Inclination and Mind Reading Levels From Eyes Who Have Children with Autism and Typically Developing Children. *İCONTE 2011 Antalya-Turkey*. Siyasal Kitabevi, Ankara Turkey, 1061-1064.

Girli, A. (2012-değerlendirmede) "Gözlerden Zihin Okuma Testi" nin Türkçe Çocuk ve Yetişkin Formunun Psikometrik Özellikleri. *Eğitim ve Bilim Dergisi*.

Hobson, R. P. (1986). The autistic child's appraisal of expressions of emotions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 27, 321-342.

Gillberg C, Coleman M. (2000). *Double Syndrome. The Biology of autistic syndrome içinde*, M Coleman (eds). 3rd edition. Mac Keith Press, London. 136-185.

Golan, O., Baron-Cohen, S., Hill, J.J., Golan, Y. (2006). The "Reading the Mind in Films" Task: Complex emotion recognition in adults with and without autism spectrum conditions. *Social Neuroscience*, 1(2), 111-123.

Görgü, E. (2005). "3-7 Yaş Arası Otistik Çocuğa Sahip Olan Annelerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri İle Depresyon Düzeyleri Arasındaki İlişki", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Güngör, E.(2000). *Ahlak psikolojisi ve Sosyal ahlak*. Dördüncü Baskı. İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Griffith, G.M.,Hastings, R.P., Nash, S., Hill, C. (2010) Using matched group stoexplore child behavior problem sandmaternal well-being in children with down syndrome and autism. *Journal of Autismand Developmental Disorders*, 40, 610–619.

Frith, U. Autism: *Explaining the enigma*. Oxford: Blackwell, 1989.

Hamamcı, Z. (2007). Ana-babalara yönelik eğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulanması. (Ed: Y. Kuzgun ve Z. Hamamcı). *Anne baba eğitim programları*. Ankara: Maya Akademi Yayınları.

Hamarta, E. (2004). *Üniversite öğrencilerinin yakın ilişkilerindeki bazı değişkenlerin bağlanma stilleri açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Hobson, P. (1994). Understanding persons: The role of affect. In S. Baron-Cohen (Eds.), *Understanding other minds* (pp. 204-227). London: Oxford University Press.

Hughes C, Russell J, Robbins TW. (1994) Evidence for central executive dysfunction in autism. *Neuropsychologia*, 32, 477-492.

Kabakçı E, Tuğrul C, Öztan N., (1993). Golombok-Rust Cinsel Doyum Ölçeği'nin Standardizasyon Çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 1993; 4(2):83-88.

Kadak, M. (2001). *Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış çocukların ebeveynlerinde kişilik özellikler, emosyonel yüz ifadelerini tanıma ve geniş otizm fenotipi*. Tıpta uzmanlık Tezi. İstanbul Cerrahpaşa Üniversitesi Tıpa Fakültesi. İstanbul.

Kaland, N., Callesen, K., Möller-Nielsen, A., Lykke-Mortensen, E., Smith, L. (2008). Performance of Children and Adolescents with Asperger Syndrome or Highfunctioning of Autism on Advanced Theory of Mind Tasks. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38, 1112-1123.

Kaner, S. (2004). *Engelli Çocukları Olan Ana Babaların Algıladıkları Stres, Sosyal Destek Ve Yaşam Doyumları*, Yayınlanmamış Araştırma Raporu, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, Ankara.

Kanner L. (1943) Autistic disturbance of affective contact. *Nervous Child*, 2, 217-250.

Kanner L, Lesser LI (1958) Early infantile autism. *Pediatr Clin North Am*, 5, 711-30.

Karaaslan, Ö. ve Mahoney, G. (2013). *Effectiveness of responsive teaching with children with down syndrome. Intellectual and Developmental Disabilities*, 51 (6), 458-469.

Kasari, C., Sigman, M., Mundy, P., & Yirmiya, N. (1990). Affective sharing in the context of joint attention interactions of normal, autistic, and mentally retarded children. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 20, 87-100.

Kasari, C. ve Sigman, M. (1997). Linking parental perceptions to interactions in young children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 27 (1), 39-57.

Kaya A, (2012). *Kişiler Arası İlişkiler ve Etkili İletişim*. Ankara: Pegem Akademi

Kemper ve Bauman M (1998). Neuropathology of infantile autism. *Journal of Neuropathology & Experimental Neurology*, 57, 645-652.

Kondolot M. (2014). *M-CHAT (Modified Check list for Autism in Toddlers) Tarama Testinin Geçerlilik ve Güvenilirliği* (2014). Sosyal Pediatri Programı, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara

Korkmaz, B. (2000). Yağmur Çocuklar Otizm Nedir? Doğan Kitap, İstanbul

Korkmaz, B.(2005). *Otizme Genel Bir Bakış Sapiens*, 1(1),12-27.

Korkmaz B (2010). Otizm: Klinik ve nörobiyolojik özellikleri, erken tanı, tedavi ve bazı güncel gelişmeler, *Türk Pediatri Arşivi*, 45, 80. Yıl:37-44, İstanbul.

Korkmaz, Ö. H. ve Diken, İ. H. (2010). Stereotipik Davranışların Azaltılmasında Kullanılan Yöntemlerin Etkililiği: Betimsel ve Meta Analizi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 11 (2) , 1-12.

Kozloff, M. A. (1984) A Training Program for Families of Children with Autism: Responding to Family Needs. Shopler, E. ve Mesibov, G. (Ed.), *The Effects of Autism on the Family içinde*, 163-185. Plenum Publishing Corporation, NY, USA.

Krebs, J. F., Biswas, A., Pascalis, O., Kamp-Becker, I., Remschmidt, H., & Schwarzer, G. (2011). Face processing in children with autism spectrum disorder: independent or interactive processing of facial identity and facial expression. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 41(6), 796-804.

Landry, S. H., Smith, K.E., Swank, P.R., Assel, M.A. ve Vellet, S. (2001). Does early responsive parenting have a special importance for children's development or is consistency across early childhood necessary. *Developmental Psychology*, 37, 387-403.

Lord ve Baily A (2003) Autism Spectrum Disorders. Child and Adolescent Psychiatry içinde. M Rutter ve E. Taylor (eds) *Blackwell Publishing*, 636-664.

M, Adolphs R, Poe MD, Couture S, Penn D, Baranek GT, Piven J (2009)Neuropsychological profile of autism and the broad autism phenotype. *Archives Generaş Psychiatry*, 66, 518-26.

Mahoney, G. (2009). Relationship focused intervention (RFI): Enhancing the role of parents in children's developmenatl intervention. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*, 1 (1), 79-94.

Mahoney, G., Boyce, G., Fewell, R.R., Spiker, D. ve Whedeen, C.A. (1998). The relationship of parent-child interaction to the effectiveness of early intervention services for at risk children and children with disabilities. *Topics in Early Childhood Special Education*, 18 (1), 5-1.

Maughan, D. R., Christiansen, E., Jenson, W. R., Olympia, D. & Clark, E. (2005). Behavioral parent training as a treatment for externalizing behaviors and disruptive behavior disorders: A meta-analysis. *School Psychology Review*, 34 (3), 267-286.

Mckay, M., Davis, M. Ve Fanning, P. (2006). *İletişim Becerileri*. (Çev: Ö. Gelbal). Ankara: HYB Yayıncılık

McShane, S.L. and Glinow, M.A.V. (2000). *Organizational Behavior*. New York: McGraw Hill.

Minskoff, E. H. (1980). Teaching approach for developing nonverbal communication skills in students with social perception deficits Part I. The basic approach and body language clues. *Journal of Learning Disabilities*, 13(3), 118-124.

Motavalli Mukaddes, N. (2013). *Otizm Spektrum Bozuklukları Tanı ve Takip*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

National Research Council (2001) Educating Children with autism. Washington Dc, National Academy Press. Personality traits of the relatives of autistic probands. *Psychological Medicine*; 30:1411-24.

Orta, A.Z. (2009). *Etkili iletişim sürecinde kişilerarası iletişim becerileri ve yaratıcı drama uygulama örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Rapin, I. (1991). Autistic children: Diagnosis and clinical features. *Pediatrics*, 87 (5), 751-760.

Ozonoff S, Rogers SJ, Farnham JM, Pennington BF (1993) Can standard measures identify subclinical markers of autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 23, 429–441.

Özdoğan, B. (1997). Çocuk ve oyun. İkinci baskı. Ankara Yayınları.

Pickles A, Bolton P, Macdonald H, Bailey A, Le Couteur A, Sim CH, Rutter M(1995)Latent-classanalysis of recurrence risks for complex phenotypes with election and measure menterror: a twin and family history study of autism. *The American Journal of Human Genetics*, 57, 717-26.

Piven J, Palmer P, Jacobi D, Childress D, Arndt S (1997) Broader autism phenotype: evidence from a family history study of multiple-incidence autism families. *American Journal of Psychiatry*; 154:185-90.

Rodrigue, J.R., Morgan, S.B. ve Geffken, G. (1990) Families of Autistic Children: Psychological Functioning of Mothers. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19(4), 371-379

Rapin I. Autistic children: diagnosis and clinical features. *Pediatrics* 1991, 87, 751-60.

Rutter, M. Diagnosis and definition. In: M. Rutter & E. Schopler (Eds.), *Autism: A reappraisal of concepts and treatment*. 1978. p.1–25.

Rutter M, Silberg J, O'Connor T, Sminoff E (1999) Genetics and child psychiatry I. Advances in quantitative and molecular genetics. *J Child Psychol Psychiatry*, 29, 863-872.

Sayın, A., ve Candansayar, S. (2008) Theory of Mind in Schizophrenia. *Turkish Psychiatry Index*, 46-2.

Schopler E, Reichler RJ, DeVill, RDaly K (1980). Towards objective classification of childhood autism: Childhood Autism Rating Scale (CARS). *Journal of Autism and Developmental Disorders*; 10: 91-103.

Sigman, M., Kasari, C., Kwon, J. H., & Yirmiya, N. (1992). Responses to negative emotions of others by autistic, mentally retarded, and normal children. *Child Development*, 63, 796-807.

Smith, E. P., Gorman-Smith, D., Quinn W. H., Rabiner D. L., Tolan P. H. & Winn D. M. (2004). Community-based multiple family groups to prevent and reduce violent and aggressive behavior. *American Journal of Preventive Medicine*, 26, 39-47.

Smith, R. (2009). *Development of theory of mind from ages four to eight Unpublished Dissertation, Doctor of Philosophy(in psychology)*, The University of Maine. USA.

Stone WL, Hoffman EL, Lewis SE, Ousley OY. Earlyre cognition of autism. Parental reports vs clinical observation. *Archives of Pediatrics Adolescent Medicine* 1994, 148, 174-9.

Şahin Seçer Z. (2006). *Anne-baba çocuk ilişkisi. (Ed: A. Solak). İnsan ilişkileri ve iletişim. Ankara: Pegem Yayınları.*

Tekin, D. ve Girli, A. (2011). Williams Sendromu ve Zihin Kuramı İlişkisi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 67-75.

Tokuç, F. (2009). *Otistik çocuk ve aile özelliklerinin aile işlevlerine etkisi. Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. www.autism-tr.org, Erişim tarihi: 25 Kasım 2007.*

Toy, S. (2007). *Mühendislik ve hukuk fakülteleri öğrencilerinin iletişim becerileri açısından karşılaştırılması ve iletişim becerileriyle bazı değişkenler arasındaki ilişkiler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.*

Udwin O, Dennis J. *Psychological and behavioral phenotypes in genetically determined syndromes: areview of research findings. In: O'Brien G, William Y. (eds). Behavioral Phenotypes. CDM No 138: Cambridge University Press, 1995, 90-209.*

Volkmar FR, Lord C, Klin A, Cook E (2007) Autism and the Pervasive

Developmental Disorders. *Lewis's Child and Adolescent Psychiatry: A Comprehensive Textbook*. 4th Edition (ed: Martin A, Volkmar FR) Lippincott Williams & Wilkins. Philadelphia, 384-400.

Volkmar F, Lord C, Klin A. *Pervasive developmental disorders, Kaplan and Sadocks comprehensive of psychiatry, a comprehensive text book*, editör Lewis M., 2002, lippincott Williams and Wilkins, Baltimore.

Yavuzer, H. (1996). *Çocuk ve suç*. Sekizinci basım. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Yıldırım EA ve ark., (2011). Gözlerden zihin okuma testinin Türkçe güvenilirlik çalışması, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22(3), 177-86.

Yılmaz N. (2011). *Okul öncesi öğretmenlerinin iletişim becerileri, empatik eğilim düzeyleri ve problem çözme becerilerinin incelenmesi*. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla. www.sbf.hacettepe.edu.tr, Erişim tarihi.17.07.2015.

Yüksel, H. (2009). İletişim kavram ve tanımı. (3. Baskı). (Ed. Uğur Demiray), Genel İletişim, Ankara: Pegem Yayınları.

Wellman, H. M., Cross, D., & Watson, J. (2001). Meta-analysis of theory of mind development: The truth about false beliefs. *Child Development*, 72, 655-684.

Whitaker, P., Barratt, P., Joy, H., Potter, M., & Thomas, G. (1998). Children With Autism And Peer Group Support: *Using Circles of Friends British Journal of Special Education*, 25 (2), 60-64.

Wolff, S., Narayan, S., ve Moyes, B. (1988). Personality characteristics of parents of autistic children: a controlled study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 29(2), 143-153.

Ek – 1 Özgeçmiş

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Elif Bilge Ertaş

e-posta: elifbilgeertas@hotmail.com

Yazışma Adresi: Erciyes Üniversitesi Çocuk Psikiyatri Polikliniği Melikgazi/
Kayseri

EĞİTİM

Melikşah Üniversitesi Aile ve Evlilik Psikolojisi Yüksek Lisans Prog. Şubat 2014

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Psikoloji Bölümü 2009-2013

YABANCI DİL: İngilizce

YAYINLAR:

1. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu tanısı alan çocukların annelerinin evlilik doyumlarının değişkenler açısından incelenmesi- Poster Bildirimi
2. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu tanısı alan çocukların annelerinin kişisel anlam profiline göre değişkenler açısından incelenmesi- Poster Bildirimi

İŞ TECRÜBESİ :

Temmuz 2013 tarihinden bu yana Erciyes Üniversitesi Çocuk-Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı'nda çalışmaktadır.

Ek – 2 SOSYODEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Otizm Tanılı Çocuğunuzun;

1. Yaşı ..... Doğum Tarihi (/ /)
2. Cinsiyeti ( ) Kız ( ) Erkek
3. Çocuğunuz kaç yaşında otizm tanısı aldı? Belirtiniz. ( )
4. Çocuğunuz kaç yaşında özel eğitim almaya başladı? Belirtiniz ( )

ANNENİN;

1. Yaş ..... Doğum Tarihi (/ /)
2. Eğitim düzeyi
Okuryazar durumda değil ( )
İlkokul mezunu ( )
Ortaokul mezunu ( )
Lise mezunu ( )
Üniversite ve üzeri
3. Kaç çocuğunuz var? Belirtiniz ( )
4. Ailenizin bir aylık toplam geliri ne kadardır?
.....TL.
6. Halen bir işte çalışıyor musunuz?
Çalışıyorum ( )
Çalışmıyorum ( )
Emekliyim( )
7. Ne işle meşgulsünüz?
Serbest ( )
Memur ( )
İşçi ( )
Ev hanımı ( )
Psikiyatrik hastalık öyküsü: ( ) var ( )yok Varsa hastalığın adı:

BABANIN;

1. Yaş ..... Doğum Tarihi (/ /)
2. Eğitim düzeyi

Okuryazar durumda değil ( )

İlkokul mezunu ( )

Ortaokul mezunu ( )

Lise mezunu ( )

Üniversite ve üzeri

3. Halen bir işte çalışıyor musunuz?

Çalışıyorum ( )

Çalışmıyorum ancak işle ilgim devam ediyor ( )

Çalışmıyorum ( )

Emekliyim( )

4. Ne işle meşgulsünüz?

Serbest ( )

Memur ( )

İşçi ( )

Ev hanımı ( )

Psikiyatrik hastalık öyküsü: ( ) var ( )yok Varsa hastalığın adı:

EBEVEYNLER;

Evlilik süreleri:.....

Evlilik durumu :

karı-koca birlikte ( )

boşanmamış ancak ayrı yaşıyor ( )

boşanmış ( )

vefat etmiş ( )

herhangi bir sebepten dolayı karı- koca uzun süre ayrı kalıyorlar ( )

EK-3 İletişim Becerileri Envanteri Örnek Soru Maddeleri

	Her zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
1. İnsanları anlamaya çalışırım	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
2.İletişimde bulunduğum insanlardan gelen öğüt ve önerileri içtenlikle dinlerim	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
3.Düşüncelerimi başkalarına tam olarak iletmekte zorluk çekerim.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
4.Konuşurken etkili bir göz iletişimi kurabilirim	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
5.Genelde eleştirilmekten hoşlanmam	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
6.Dikkatimi karşımdakinin ilgi alanı üzerinde toplayabilirim	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
7.Kişilerin, anlatmak istediklerini dinlemek için yeterince zaman ayırırım	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
8.Karşımdaki kişiye genellikle söz hakkı veririm	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
9.Karşımdaki kişiyi dinlerken hayal kurarım.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
10.Başkaları konuşurken sabırsızlanır, onların sözünü keserim	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)

EK-4 Gözlerden Akıl Okuma Testi Örnek Soru Maddesi

Kıskanç

Paniklemiş

Kibirli

Nefret dolu

EK- 5 Çocukluk Otizmi Derecelendirme Ölçeği (ÇODÖ) Örnek Soru Maddeleri

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ ÇOCUK VE ERGEN RUH SAĞLIĞI VE HASTALIKLARI ANABİLİM DALI

ÇOCUKLUK OTİZMİ DERECELENDİRME ÖLÇEĞİ (ÇODÖ)

Adı-Soyadı: Cinsiyeti:

Doğum Tarihi: Değerlendirme Tarihi:

Değerlendiren:

Yönerge: Her bir kategori için, ölçeğin her maddesinin altında bırakılan yeri kullanınız. Çocuğu gözlemlemeyi bitirdikten sonra, ölçeğin maddelerinde yer alan davranışları değerlendiriniz. Her madde için çocuğu en iyi biçimde tanımlayan ifadenin numarasını daire içine alınız. İki ifade arasında değerlendirmeniz gerekiyorsa 1.5, 2.5 ya da 3.5 değerlerinden birini kullanabilirsiniz. Her madde için kısaltılmış değerlendirme ölçütü gösterilmiştir.

Kategorileri Dereceleme Puanları

Her kategori için çocuğa verdiğiniz puanı aşağıya yazın ve sonrasında toplayın.

I. İnsanlarla ilişki

II. Taklit

III. Duygusal tepkiler

IV. Bedenin kullanımı

V. Nesne kullanımı

VI. Değişikliğe uyum

VII. Görsel tepki

VIII. Dinleme tepkisi

IX. Tatma, Koklama, Dokunma Tepkisi ve Kullanımı

X. Korku ya da Sinirlilik

XI. Sözel iletişim

XII. Sözel olmayan iletişim

XIII. Etkinlik Düzeyi

XIV. Zihinsel Tepkilerin Düzeyi ve Tutarlılığı

XV. Genel İzlenimler

TOPLAM

15-29: Otizm yok

30-36: Hafif-Orta Derecede Otistik

37-60: Aşırı Derecede Otistik

EK-6 Gönüllü Bilgilendirme Formu

Araştırmanın Adı: Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı alan ve takip edilen çocukların anne ve babalarının gözlerden zihin okuma testi ile duygu tanıma ve iletişim beceri düzeylerinin incelenmesi

Araştırmacı:

Psikolog Elif Bilge Ertaş

*Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, kayseri

Projenin tanımı ve katılım önerisi:

Bu çalışmada Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuklara sahip ebeveynlerin iletişim becerileri, gözlerden zihin okuma düzeyleri belirlenecek, çocuğun otizm düzeyinin ailenin iletişim becerileri üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada ebeveynlere ölçek ve testlerin bir kez uygulanması planlanmaktadır.

Uygulanacak İşlemler:

Bu çalışmada araştırmayı sürdüren hekim tarafından sizinle ve çocuğunuzla görüşülecek, anne ve babaya bazı testler yapılacak, ayrıca sizden formları doldurmanız istenecektir. Bu formlarla ilgili ayrıntılı bilgi araştırmacılar tarafından verilecektir.

Gizlilik:

Size ve çocuğunuza ait isim, soyad, adres, telefon gibi bilgiler gizli tutulacak ve araştırmada kimliğiniz yerine bir protokol numarası kullanılacaktır. Protokol numaraları ile kimlik bilgilerini eşleştiren liste yalnızca araştırma sorumlularının kullanımında olacaktır.

Kimlik bilgileriniz bu çalışmaya dayanan bilimsel makalelerin hiçbirinde geçmeyecektir.

Sayılan gizlilik kurallarının istisnası olarak; çocukların fiziksel veya cinsel istismarından şüphelenildiği, saptandığı ya da kişinin kendisi veya başkaları için tehdit oluşturduğu durumlarda araştırma ekibi üyesi yetkili makamlara başvurabilir.

Katılım:

Bu çalışmaya katılım gönüllülük esası iledir. Bu çalışmaya katılmayı reddedebilir ya da çalışmadan istediğiniz anda ayrılabilirsiniz.

Bu formda bazı tıbbi terimler kullandık. Bunları ya da varsa başka anlaşılmayan noktaları sormaktan lütfen çekinmeyiniz. Karar vermeden önce bu bilgilendirme formunu dikkatle okuyunuz.

Zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Ek-7 HASTA ONAY FORMU

Araştırmanın Adı Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı alan ve takip edilen çocukların anne ve babalarının gözlerden zihin okuma testi ile duygu tanıma ve iletişim beceri düzeylerinin incelenmesi

Onay: Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı alan ve takip edilen çocukların anne ve babalarının gözlerden zihin okuma testi ile duygu tanıma ve iletişim beceri düzeylerinin incelenmesidir.

İsimli araştırmaya çocuğum ile birlikte dahil olmam konusunda verilen bilgileri okudum.

Sorularıma uygulamacı Elif Bilge Ertaş tarafından beni tatmin eden cevaplar verildi.

Ayrıca onayım olmadan hakkımda ya da çocuğum hakkında öğrenilen bilgilerin araştırma dışında kullanılmayacağı konusunda aydınlatıldım.

Bu çalışmaya kendi rızam ile hiçbir baskı altında kalmadan katılmayı kabul ediyorum. İstedğim anda çalışmadan çıkabileceğim gibi, çalışmadan kendi isteğimle çıkmam tıbbi ve hukuki haklarımın korunmasını da değiştirmeyecektir.

Bu onayı veren kişinin;

Adı-Soyadı:

Tarih:

Protokol no:

Adres:

Telefon:

İmza:

Açıklama yapan araştırmacının;

Adı-Soyadı:

İmza:

Elif Bilge Ertaş

EK- 8 SAĞLIKLI GÖNÜLLÜ ONAY FORMU

Araştırmanın Adı: Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı alan ve takip edilen çocukların anne ve babalarının gözlerden zihin okuma testi ile duygu tanıma ve iletişim beceri düzeylerinin incelenmesi

Onay: Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı alan ve takip edilen çocukların anne ve babalarının gözlerden zihin okuma testi ile duygu tanıma ve iletişim beceri düzeylerinin incelenmesi isimli araştırmaya sağlıklı gönüllü olarak çocuğum ile birlikte dahil olmam konusunda verilen bilgileri okudum.

Sorularıma uygulamacı Psikolog Elif Bilge Ertaş tarafından beni tatmin eden cevaplar verildi.

Ayrıca onayım olmadan hakkımda ya da çocuğum hakkında öğrenilen bilgilerin araştırma dışında kullanılmayacağı konusunda aydınlatıldım.

Bu çalışmaya kendi rızam ile hiçbir baskı altında kalmadan katılmayı kabul ediyorum.

Bu onayı veren kişinin;

Adı-Soyadı:

Tarih:

Protokol no:

Adres:

Telefon:

İmza:

Açıklama yapan araştırmacının;

Adı-Soyadı:

İmza:

Elif Bilge Ertaş